

# Quarterly Journal of Village and Space Sustainable Development

Winter 2025, Vol.5, No.4, Serial Number 20, pp 159-183



<https://doi.org/10.22077/vssd.2024.7873.1262>



## Analysis of ecotourism indicators with emphasis on rural entrepreneurship approach (Case: ecotourism villages in Kohkaloieh & Boyer-Ahmad provinces)

AliAskar Vahidi Rad <sup>1\*</sup>, Davood Mahdavi <sup>2\*</sup>, Asghar Norouzi <sup>3</sup>, Ghadir Firouznia <sup>4</sup>

1. Department of Geography, Law & Social Sciences Faculty, Payame Noor University, Tehran, Iran.

2. Geography Education Department, Farhangian University, P.O. Box 14665-889, Tehran, Iran.

3. Associate Professor, Department of Geography, Law & Social Sciences Faculty, Payame Noor University, Tehran, Iran.

4. Associate Professor, Department of Geography, Law & Social Sciences Faculty, Payame Noor University, Tehran, Iran.

\*Corresponding author, Email: [aliaskarvahidrad@student.pnu.ac.ir](mailto:aliaskarvahidrad@student.pnu.ac.ir) ; [d.mahdavi@cfu.ac.ir](mailto:d.mahdavi@cfu.ac.ir)

### Keywords:

Ecotourism, rural entrepreneurship, Kohgiluyeh & Boyer Ahmad.

### 1. Introduction

In today's era, many socio-economic planners believe that ecotourism as one of the important strategies in sustainable rural development is at the center of attention of thinkers, development assemblies, and governments' agendas. Ecotourism with an entrepreneurial approach also provides the possibility to discover local habitats and wildlife and praise/respect traditional cultures and local rituals. Local communities will also be strengthened in the protection of these resources by being aware of the commercial and social values of their natural and cultural heritage. Therefore, the approach of ecotourism and entrepreneurship, among the important strategies in sustainable rural development, has been at the center of the attention of thinkers, development assemblies, the agenda of governments, and global communities; Because rural entrepreneurship, especially in the field of tourism and ecotourism, can contribute to rural economic development along with other dimensions by identifying the advantages, limitations and strengths of tourism and rural ecotourism based on appropriate strategic planning. It is of special importance for its development and strengthening in the process of rural development; Therefore, the current research aims to analyze the status of entrepreneurial ecotourism indicators in the ecotourism villages of Kohgiluyeh & Boyer Ahmad province.

### 2. Methodology

The current research is applied in terms of purpose and correlational from descriptive-analytical in terms of context. Also, data collection is a combination of a systematic review of library resources, field studies (surveys) using interviews and questionnaires, and analytical and software processes. The approach governing the research is the mixed method. The quantitative part is descriptive in terms of describing the characteristics of the target community and examining the model of sustainable development of ecotourism with the approach of rural entrepreneurship in Kohgiluyeh & Boyer Ahmad province, and its analytical because of determining the type of relationship between ecotourism and entrepreneurship variables. By comprehensively reviewing the theoretical literature related to the research and using the content analysis of the available sources (documentary method), the main indicators of ecotourism with the approach of rural entrepreneurship were identified. The statistical population included all rural families in ecotourism areas (203,700 people); taking into account the probability of falling, the statistical sample in quantitative data consists of 281 households that were selected by stratified random sampling and the unit of measurement was the head of the household. The tool for gathering information is a questionnaire made by the researcher and includes

### Received:

09/Jul/2024

### Revised:

03/Aug/2024

### Accepted:

17/Sep/2024

two types of general and specialized questions. Data analysis was done using t-test and Friedman statistical tests.

### 3. Findings

The empirical findings of the research have been analyzed in three sections: individual characteristics of the research samples, descriptive findings, and inferential findings. Descriptive findings of ecotourism development indicators based on rural entrepreneurship showed that the variable of ecotourism development based on rural entrepreneurship currently consists of 6 dimensions (economic, social and cultural, environmental, institutional and managerial, infrastructural and technical, and individual and psychological dimensions). The average of all dimensions is less than the theoretical middle of 3. Also, the highest average belongs to the individual and psychological dimension is equal to 2.80, and the lowest average also belongs to the infrastructural and technical dimension is equal to 2.62. The low average in the indicators of each dimension showed that the current state of ecotourism development is not a suitable state in which ecotourism has low financial and economic support, access to training, advice, and experience; Environmental compatibility is not considered in ecotourism; Little attention is paid to institutionalization and networking in ecotourism, and communication and information technology and technical skills and knowledge are at a low level. The results of the t-test in the indicators of the economic dimension showed that in all the indicators, the real average of the total opinion of the respondents is smaller than 3 which is the Moderate to low level. The most developed indicator is "prosperity and growth of the local economy". In social and cultural dimension indicators, the real average is smaller than 3 in all the indicators which is the Moderate to low level. The most developed indicator is "decreasing migration". In the indicators of the environmental dimension, in all the indicators, the real average of the opinion of all the respondents is negative and smaller than 3 which is the Moderate to low level. The most developed indicator is "management and use of environmentally compatible local resources". In the institutional and managerial dimensions, the results showed that in all the indicators, the real average of the total opinion of the respondents is smaller than 3 which is the Moderate to low level. The most developed indicator is "management and leadership". In terms of infrastructure and technical indicators, all the indicators are negative and smaller than 3 which is the Moderate to low level. The most developed indicator is the "development of communication and transportation ways". In the individual and psychological dimension indices, in all indices except for the prospective index which is at the average level, the real average opinion of all the respondents is negative and smaller than 3 which is the Moderate to low level. The most developed indicator is "foreseeing".

### 4. Discussion and Conclusion

Ecotourism with an entrepreneurial approach, as an emerging and expanding trend at the global level, and as a business model in local communities. and rural areas are used to aim at sustainable development and environmental protection on the one hand and the other hand, creating new economic opportunities in the field of tourism; However, according to the results obtained from the survey method in the studied area, the most important problem in ecotourism with an entrepreneurial approach in the villages of the province is being unknown the subject of ecotourism with an entrepreneurial approach which is considered as one of the obstacles to the expansion of ecotourism culture. Also, the findings show there are gaps such as low financial and economic support for ecotourism in the region, low level of access to education, advice and experiences, lack of attention to environmental compatibility and institutionalization and networking in ecotourism, low level of communication and information technology, and technical skills and knowledge; Therefore, the current situation of ecotourism with an entrepreneurial approach in the ecotourism villages of Kohgiluyeh &Boyer-Ahmad province is unfavorable. Considering the problems of the region under study in the field of entrepreneurship-oriented ecotourism development, to promote ecotourism and proper marketing, it is possible to create a website and online presence, use social media, produce attractive content, cooperate with local suppliers, advertisements, and conferences. To develop local partnerships and promote the regional economy, encouraging local shopping and consumption, developing local industries, training, and promoting local skills can be useful. It can pointed out that to develop access to education, consulting, and ecotourism experiences based on rural entrepreneurship, it is possible to create educational centers, provide advice, create networks and communications, promote and train, hold events and exhibitions, create partnerships and interact with organizations, advertise, and create educational local areas.

#### How to cite this article:

Vahidi Rad, A. A., Mahdavi, D., Norouzi, A., & Firouznia, Gh. (2025) Analysis of ecotourism indicators with emphasis on rural entrepreneurship approach (Case: ecotourism villages in Kohkaloieh &Boyer-Ahmad provinces). *Village and Space Sustainable Development*, 5(4), 159-183.  
<https://doi.org/10.22077/vssd.2024.7873.1262>



Copyright: © 2025 by the authors. Licensee Quarterly Journal of Village and Space Sustainable Development. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).



# فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا

دوره پنجم، شماره چهارم، پیاپی بیستم، زمستان ۱۴۰۳، شماره صفحه ۱۵۹-۱۸۳

<https://doi.org/10.22077/vssd.2024.7873.1262>



## تحلیل شاخص‌های بوم‌گردی با تأکید بر رویکرد کارآفرینی روستایی (مورد: روستاهای بوم‌گردی استان کهگیلویه و بویراحمد)

علی عسکر وحیدی راد<sup>۱\*</sup>، داوود مهدوی<sup>۲\*</sup>، اصغر نوروزی<sup>۳</sup>، قدیر فیروزنیا<sup>۴</sup>

۱. دانشجوی دکتری گروه جغرافیا، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۲. استادیار گروه آموزش جغرافیا، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

۳. دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۴. دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

\* نویسنده مسئول، ایمیل: [d.mahdavi@cfu.ac.ir](mailto:d.mahdavi@cfu.ac.ir); [aliaskarvahididrad@student.pnu.ac.ir](mailto:aliaskarvahididrad@student.pnu.ac.ir)

### چکیده:

در عصر حاضر، بسیاری از برنامه‌ریزان اجتماعی-اقتصادی معتقدند که بوم‌گردی یکی از راهبردهای مهم در توسعه پایدار روستایی در مرکز توجه اندیشمندان، مجامع توسعه و دستور کار دولت‌ها قرار دارد. در این راستا سنجش وضعیت شاخص‌های بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی روستایی برای توسعه و تقویت آن و در فرایند توسعه روستایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. لذا هدف پژوهش حاضر واکاوی وضعیت شاخص‌های بوم‌گردی کارآفرینی محور در روستاهای بوم‌گردی استان کهگیلویه و بویراحمد است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و پیمایشی است و برای گردآوری داده‌ها از مطالعات اسنادی و میدانی و ابزار پرسش‌نامه استفاده شده است. جامعه آماری شامل کلیه خانوارهای ساکن در ۱۵ روستای بوم‌گردی استان است که بر اساس فرمول کوکران تعداد ۲۸۱ خانوار انتخاب و به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده مورد بررسی قرار گرفته‌اند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری تی‌تک نمونه‌ای و فریدمن انجام گرفت. نتایج نشان داد میانگین تمام ابعاد و شاخص‌ها کمتر از میانه نظری ۳ است. همچنین بیشترین میانگین متعلق به بعد فردی و روان‌شناختی با میانگین ۲/۸۰ و کمترین میانگین مربوط به بعد زیرساختی و فنی با میانگین ۲/۶۲ است. نتایج آزمون تی‌تک نمونه‌ای نیز نشان داد در تمام ابعاد، میانگین واقعی از ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. بر مبنای این نتایج، مهم‌ترین مشکل بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی در روستاهای استان کهگیلویه و بویراحمد، ناشناخته بودن مقوله بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی، حمایت مالی و اقتصادی پایین، عدم دسترسی به آموزش، مشاوره و تجربیات کم، عدم توجه به سازگاری زیست-محیطی و نهادسازی و شبکه‌سازی در بوم‌گردی، فناوری ارتباطات و اطلاعات و مهارت-دانش فنی پایین است که منجر به نامطلوب شدن وضعیت موجود بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی در روستاهای بوم‌گردی استان شده است.

### واژگان کلیدی:

بوم‌گردی، کارآفرینی روستایی، کهگیلویه و بویراحمد

### تاریخ ارسال:

۱۴۰۳/۰۴/۱۹

### تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۵/۱۳

### تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۶/۲۷

## ۱- مقدمه

مناطق روستایی کشورهای در حال توسعه از چالش‌های متعددی از قبیل بیکاری، فقر، تخریب محیط‌زیست، نابرابری در توزیع فرصت‌ها و منابع، مهاجرت و غیره رنج می‌برند که بیانگر عدم موفقیت راهبردهای گذشته توسعه روستایی در رفع این چالش‌ها است (موسوی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۱۱)؛ به علاوه، استفاده از منابع طبیعی در بسیاری از کشورها به دلیل آسیب‌های جدی به طبیعت، کاهش یافته است و برای رفع معضلات مذکور اکثر کشورها به دنبال رویکردهای جدید از جمله ایجاد بوم‌گردی هستند (هاربیانکوا<sup>۱</sup>، ۲۰۲۲: ۱). سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان توسعه روستایی از یک‌طرف به واسطه چالش‌ها و مسائل متعدد جوامع روستایی و از طرف دیگر به دلیل مزایای متعدد اقتصادی، اجتماعی و زیست-محیطی گردشگری سعی داشته‌اند صنعت گردشگری را به صورت فزاینده‌ای در جوامع روستایی ترویج و توسعه دهند (دهقانی و جمینی، ۱۳۹۹). بوم‌گردی به مثابه یکی از انواع صنعت گردشگری، قابلیت بسیاری در زمینه تطبیق‌پذیری محیطی در گردشگری پایدار دارد. هدف از توسعه بوم‌گردی در دنیا حفاظت از مناطق طبیعی از طریق ایجاد درآمد، حفاظت از محیط‌زیست، آموزش و پرورش افراد و در مجموع مشارکت مردم محلی است (داس و چترجی<sup>۲</sup>، ۲۰۱۵: ۱۴)؛ به عبارت دیگر، بوم‌گردی نوعی گردشگری طبیعی و پایدار است که با مشارکت‌کنندگان بومی و بهره‌گیری از پتانسیل‌های طبیعی گردشگری میسر می‌شود و نسبت به حفظ تمامی گونه‌های گیاهی و جانوری، خاک و اکوسیستم‌های هر ناحیه به موازات جوامع محلی یا تمامی نیازها و ویژگی‌های فرهنگی اقدام می‌کند (مرادی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۵). بوم‌گردی مزایای متعددی از جمله کاهش فقر، ارتقای رشد اقتصادی-اجتماعی و رفاه جوامع محلی، حفاظت از منابع طبیعی و بهبود اقتصادی و اجتماعی جامعه مورد نظر را به همراه دارد و پایداری شرب جدایی‌ناپذیر آن است (خلیلی و همکاران، ۲۰۲۰: ۴۶). در این زمینه کوسوماستوتی<sup>۳</sup> و همکاران (۲۰۲۲) عوامل عمده در توسعه نوآوری در بوم‌گردی روستایی را شامل مالکیت محلی (مانند بازار و دارایی)، زمین، خدمات (مسکن، مراقبت‌های بهداشتی)، اقتصاد و سیاست عمومی، اعتبار خرد خدمات مالی، کنترل آلودگی محیط‌زیست، پایداری کسب‌وکار محلی، کارآفرینی اجتماعی و درآمد خانوار می‌دانند.

بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی نیز این امکان را فراهم می‌کند تا زیستگاه‌های محلی و حیات وحش کشف شده و فرهنگ‌های سنتی و آیین‌های محلی را مورد تمجید و احترام قرار دهند. جوامع محلی نیز با آگاهی نسبت به ارزش‌های تجاری و اجتماعی میراث طبیعی و فرهنگی خود در حفاظت از این منابع تقویت خواهند شد (هرینگ و کلودی<sup>۴</sup>، ۲۰۱۴: ۱۰۴). از این رو، رویکرد بوم‌گردی<sup>۵</sup> (خاتونی و کلاهی، ۱۳۹۸: ۷) و کارآفرینی<sup>۶</sup> (موسوی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۱۱) از جمله راهبردهای مهم در توسعه پایدار روستایی در مرکز توجه اندیشمندان، مجامع توسعه، دستور کار دولت‌ها و جوامع جهانی قرار گرفته است؛ زیرا کارآفرینی روستایی به‌ویژه در بخش گردشگری و بوم‌گردی می‌تواند با شناسایی مزیت‌ها، محدودیت‌ها، ضعف‌ها و قوت‌های گردشگری و بوم‌گردی روستایی بر اساس برنامه‌ریزی راهبردی مناسب به توسعه اقتصادی روستایی در کنار سایر ابعاد کمک کند (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۴).

درواقع توسعه بوم‌گردی روستایی منجر به ارتقای کارآفرینی از طریق استفاده از پتانسیل‌های محلی و سرمایه روستایی به جای تأمین آن‌ها در فرایند توسعه درون‌زا می‌شود (محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۹۵). در این زمینه داس و چترجی (۲۰۱۵) معتقدند کارآفرینی روستایی از طریق بهبود استانداردهای زندگی، اشتغال عمومی، افزایش درآمد سرانه، توسعه متوازن منطقه‌ای، توزیع متناسب قدرت اقتصادی و خوداتکایی ملی منجر به توسعه اقتصادی می‌شود و دارای فوایدی

1. Harbiankova

2. Das, Chatterjee

3. Kusumastuti

4. Haring and Claudio

5. ecotourism

6. entrepreneurship



از جمله جلوگیری از مهاجرت روستایی، فراهم آوری فرصت های شغلی، رشد متوازن منطقه ای، جلوگیری از آسیب های اجتماعی، ارتقای فعالیت های هنری و هشیار سازی جوانان است (فتوحی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۵۴). از نگاهی دیگر، توسعه روستایی بیش از گذشته با پدیده کارآفرینی مرتبط شده است؛ زیرا کارآفرینی با ایجاد فرصت های شغلی و تولید ثروت و بهبود شرایط اقتصادی، نوآوری در فعالیت ها و رقابت پذیری، پیش زمینه اساسی برای ارتقای سطح توسعه روستایی است (دری سده و توکلی، ۱۴۰۰). روستاها نیز دارای قابلیت های اقتصادی فراوان هستند و بخش مهمی از توسعه یک کشور را بر عهده دارند. استقرار و بقای جامعه روستایی، بدون کار مولد و سودآور برای ساکنان غیرممکن است لذا از کارآفرینی به عنوان روش تحریک کننده رشد و توسعه اقتصاد محلی نام برده می شود (کرمی و علی یاری، ۱۴۰۰: ۱۹۵). در این میان شاخص های توسعه بوم گردی مبتنی بر کارآفرینی، یکی از معیارهای راهبردی برای فرایند، برنامه ریزی و ارزیابی طرح های توسعه کارآفرینی در زمینه بوم گردی در مناطق روستایی به شمار می رود لذا با بهره گیری از این معیارها می توان میزان تدوین، پیشرفت و یا تأثیر طرح ها و پروژه های کارآفرینی در زمینه بوم گردی را در رسیدن به اهداف در هر مرحله ارزیابی نمود (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۵).

از طرف دیگر، یکی از عوامل مهم در عدم اجرای برنامه های آمایش توسعه بوم گردی و کارآفرینی، فقدان مدیریت راهبردی است. مدیریتی که برنامه را از آن خود بداند، احساس تعلق و مالکیت نسبت به آن داشته باشد و هم زمان برنامه ریزی، ارزیابی و اجرای برنامه را در دستور کار خود قرار دهد (ابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۰۴). بنابراین، فقدان توجه به شاخص های بنیادین بوم گردی و تبیین الگوی توسعه پایدار بوم گردی با رویکرد کارآفرینی روستایی ملموس است. استان کهگیلویه و بویراحمد با تعداد ۹ شهرستان و ۲,۳۳۲ سکونتگاه روستایی، در جنوب غرب کشور قرار دارد. در این محدوده بیش از ۱۴ روستای دارای قابلیت بوم گردی (میراث طبیعی، تاریخی، معنوی، امکانات و خدمات) وجود دارد (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد، ۱۴۰۲: ۱۲). از نگاهی دیگر، طبق گزارش مرکز آمار ایران (۱۳۹۵) ۴۴ درصد از کل جمعیت استان کهگیلویه و بویراحمد در روستاهای استان زندگی می کنند که فقط ۳۱/۴ درصد از این افراد شاغل هستند و از بین شاغلین در روستاها ۳۱/۸ درصد در بخش کشاورزی، ۳۸/۸ درصد در بخش صنعت و ۲۹/۵ درصد در بخش خدمات مشغول هستند. نرخ بیکاری در روستاهای استان نیز ۳۹/۶ درصد گزارش شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). به علاوه در طی سال های اخیر کاهش فعالیت های اقتصاد سنتی اعم از کشاورزی، معدن و نظایر آن نشان می دهد اشتغال و درآمدهای حاصل از فعالیت های کشاورزی به تنهایی نمی تواند به نگهداشت جمعیت روستاها در این استان منجر شوند. به همین دلیل تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی از طریق گردشگری - بوم گردی با رویکرد کارآفرینی در مناطق روستایی و جستجوی متغیرهای کلیدی مؤثر برای تقویت پایه های اقتصادی ضرورتی انکارناپذیر است.

این در حالی است که در سال های اخیر مناطق روستایی استان به دلیل موقعیت نسبی و شرایط مساعد جغرافیایی گردشگران زیادی را جذب می کند و از ظرفیت های بسیاری در زمینه بوم گردی برخوردار است (سازمان میراث فرهنگی - صنایع دستی و گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد، ۱۴۰۲: ۱۸)؛ زیرا از مهم ترین عوامل مؤثر بر جذب بوم گرد و طول اقامت بوم گردان وجود مناظر زیبا است (نعیم آبادی و جوان، ۱۳۹۹: ۶۹). با وجود این تاکنون نتوانسته است اهداف توسعه از قبیل توزیع مناسب منافع در جامعه، رفع بیکاری و فقر، امنیت غذایی و پایداری محیط زیست را فراهم کند و به طور خاص بوم گردی روستاهای استان مورد توجه قرار نگرفته است.

با توجه به اهمیت بوم گردی و کارآفرینی در توسعه اقتصادی و اجتماعی روستاهای استان، تبیین وضعیت شاخص های بوم گردی کارآفرینی محور می تواند در توسعه فعالیت ها و کسب و کارهای بوم گردی روستایی استان مؤثر واقع شوند لذا شناخت وضعیت شاخص های بوم گردی مبتنی بر کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه می تواند به توسعه روستایی در

بخش‌های مختلف کمک نماید. بنابراین، تحقیق حاضر در راستای توسعه بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی به دنبال پاسخگویی به این سؤال کلیدی است که وضعیت شاخص‌های بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی در نواحی روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد چگونه است؟ و اهمیت هریک از شاخص‌های مذکور در تقویت و توسعه بوم‌گردی کارآفرینی محور به چه میزان است؟

## ۲- بنیان نظریه‌ای

واکاو مبانی نظریه‌ای مربوط، بیانگر این است که «بوم‌گردی» شامل هر سفر و بازدید مسئولانه از مناطق طبیعی بکر و درک مواهب آن و ویژگی‌های فرهنگی مرتبط با آن است (عناستانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴). طبق تعریف سازمان جهانی گردشگری، بوم‌گردی به اشکال گردشگری اطلاق می‌شود که دارای ویژگی‌های بوم‌گردشگری شامل ۱- کلیه اشکال گردشگری مبتنی بر طبیعت که در آن‌ها انگیزه اصلی گردشگران احترام به فرهنگ‌های سنتی حاکم بر مناطق طبیعی و مشاهده و درک محیط‌زیست است ۲- به‌طور کلی اما نه منحصرأً توسط اپراتورهای تور تخصصی برای گروه‌های کوچک سازمان‌دهی شده است و شرکای ارائه‌دهنده خدمات در مقاصد معمولاً مشاغل کوچک و محلی هستند ۳- اثرات منفی اجتماعی- فرهنگی و تخریب محیط زیست را به حداقل می‌رساند ۴- حفظ مناطق طبیعی (جاذبه‌های بوم‌گردی) ۵- ارائه مزایای اقتصادی برای ساکنین محلی، مقامات و سازمان‌هایی که از مناطق طبیعی محافظت می‌نمایند ۶- ایجاد فرصت‌های شغلی و کسب درآمدی جایگزین برای ساکنین محلی ۷- ارتقای شناخت در خصوص محافظت از منابع فرهنگی و طبیعی در بین گردشگران و مردم محلی باشد (سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۱۹: ۸۵). با این اوصاف، بوم‌گردی باارزش‌ترین نوع طبیعت‌گردی است که به شیوه عالمانه با کمترین اثر منفی بر طبیعت و فرهنگ منطقه، بیشترین مزایا را برای آن دارد. این نوع گردشگری نوعی تعامل با جاذبه‌های طبیعی (کوهستان، رودخانه و...)، زندگی و هنجار فرهنگی ساکنین محلی است (عناستانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵).

کارآفرینی روستایی راهکاری جدید در نظریه‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی در راستای دستیابی به توسعه پایدار است و به‌عنوان یک راهبرد نو در توسعه مناطق روستایی به علت ماهیت اشتغال‌زایی بالا می‌تواند برای روستائیان اشتغال مولد و دائم و برای بیکاران فصلی اشتغال موقت ایجاد کند (ایمانی و عظیمی، ۱۴۰۰: ۱). «کارآفرینی» فرایندی پویا است که منجر به خلاقیت، کمال مطلوب، دگرگونی و تحول می‌شود. این فرایند نیاز به استفاده از انگیزه و نیروی افراد برای ابداع و اجرای ایده‌های نو و نیز راه‌حل‌های کاربردی دارد که با ایجاد تغییر و نوآوری، رشد تولید و خدمات، موتور اصلی توسعه اقتصادی محسوب می‌شود (جعفرپناه، ۱۳۹۹: ۲۰۰). همچنین توسعه بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی، مجموعه متغیرها، سیاست‌ها و رویه‌های قانونی، شیوه‌های رفتاری منطبق با اصول کارآفرینی، بوم‌گردی و توسعه پایدار است که با راهبردهای حمایتی، روش‌های تشویقی و تولیدی مدرن منجر به ارتقای فرصت‌های کارآفرینی، علاقه، انگیزه و مهارت‌های کارآفرینانه سازگار با شاخص‌های توسعه پایدار و نیازهای جامعه محلی در حوزه بوم‌گردی می‌شود (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۹۰).

دیدگاه‌ها و نظریه‌های موجود مربوط به بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی مبتنی بر توجه به آثار و پیامدهای آن در روستا است و به ارتباط بین انواع گردشگری و کارآفرینی اذعان نموده‌اند. با این حال، کمتر به تبیین ارتباط بین بوم‌گردی و کارآفرینی پرداخته‌اند. بورتون در گردشگری منطقه‌ای از طریق بوم‌گردی، به نظریه کارآفرینی فضایی-مکانی و نظریه امکان‌گرایی اشاره دارد (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۷). طبق نظریه باتلر هر مقصدی فرایندی را از ابتدا تا انتها طی خواهد کرد و در طی این مراحل ممکن است مقصد بتواند به حیات خود ادامه دهد یا اینکه از چرخه مقصد گردشگری

خارج شود. این الگو از پنج مرحله اکتشاف، درگیری، توسعه، تثبیت و رکود تشکیل می‌شود (ابراهیم‌پور لنبران و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۷). مطابق با الگوی تکامل فضایی بورتون و کارآفرینی گردشگری، مراحل توسعه فضایی گردشگری در چهار مرحله ارائه می‌شود. مرحله اول، شروع گردشگری است که یک ناحیه، یک مقصد بالقوه است که هنوز گردشگری در آن توسعه نیافته است. افراد خلاق در جامعه میزبان شروع به عرضه خدمات کوچک، سنتی و محدود می‌کنند و سطحی از کارآفرینی بومی را به همراه دارد. در مرحله دوم برای اولین بار کارآفرینان و سرمایه‌گذارانی که جسارت و قدرت خطرپذیری بیشتری دارند وارد سرمایه‌گذاری می‌شوند. در مرحله سوم، سرمایه‌گذاری‌های گردشگری و گردشگری انبوه شکل می‌گیرد. مرحله چهارم، تولد مقصد سوم است. در این مرحله مقصد اول به‌خوبی بین جمعیت ناحیه مبدأ شناخته می‌شود. مقصد اول و نیمی از مقصد دوم کاملاً توسعه یافته است و در مقایسه با الگوی باتلر در شرایط تثبیت توسعه و تکمیل کامل ظرفیت قرار داشته و احتمال رکود نیز در آن وجود دارد. طبق نظریه آشوب و کارآفرینی، چرخه حیات گردشگری، تغییرات ناشی از عوامل اقتصادی، اجتماعی و فناوری در فرایند بازار گردشگری و رضای تقاضای مشتریان مؤثر است. ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان، فرصت‌شناسی، مکان‌شناسی و زمان‌شناسی آن‌ها، عوامل محیطی و شرایط زمانی شکل‌دهنده انواع فعالیت‌های کارآفرینی کوچک‌مقیاس و متنوع در حوزه گردشگری است (عباسی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱). طبق نظریه امکان‌گرایی، هیچ محیط بوم‌گردی در بستر جغرافیایی بدون نمایش فعالیت‌های انسان تحقق نمی‌یابد که در طول تاریخ شکل گرفته و به حیات خود ادامه دهد. طبیعت صرفاً فرصت‌هایی را عرضه می‌کند که جوامع انسانی متناسب با توانایی‌های عملی، فرهنگی و فناورانه خود از این امکانات و فرصت‌ها بهره می‌گیرند (علم بیگی و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۷).

در ادامه به برخی پژوهش‌های کاربردی مرتبط نیز اشاره می‌شود. آینه و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «طراحی الگوی نوآوری باز با رویکرد توسعه کارآفرینانه» نشان دادند از جمله مهم‌ترین و اساسی‌ترین عوامل مؤثر در طراحی الگوی نوآوری باز با رویکرد توسعه کارآفرینانه در تعاونی‌های روستایی عبارت‌اند از عوامل سازمانی، محیطی، استراتژیک، اقتصادی و محیطی. ربیعی مندجین و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «تبیین مدل توسعه سیستم اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مناطق روستایی (شهرستان خلخال)» اظهار داشتند ساختار سیستم اقامتگاه‌های بوم‌گردی و عوامل تأثیرگذار، روابط، قدرت و جایگاه هر یک از عوامل در سیستم بوم‌گردی مؤثر است. مطالعه عینالی و همکاران (۱۴۰۰) با عنوان «ارزیابی نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی روستایی، روستاهای واقع در محور ارتباطی زنجان-آب‌بر» نشانگر تأثیر مثبت گردشگری بر بهبود کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه است. نتایج تحلیل دو گروه روستاهای دشتی و کوهستانی نیز نشان دادند که از بین مؤلفه‌های کارآفرینی، مؤلفه ایجاد اشتغال در فعالیت‌های غیرکشاورزی، ریسک‌پذیری در فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری و جذب اعتبارات با سطح معناداری بالای ۹۵ درصد در روستاهای کوهستانی و دشتی متفاوت هستند. شاهد و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «بررسی دیدگاه‌های اقتصادی کارآفرینی روستایی» نشان دادند گردشگری روستایی در نواحی روستایی استان همدان با افزایش سطوح درآمد، ایجاد اشتغال، ایجاد روابط اجتماعی گسترده بین جامعه میزبان و میهمان و متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی به حفاظت از محیط‌زیست طبیعی و میراث کمک کرده و با بهینه‌سازی بهره‌برداری از زمین و جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه به توسعه روستایی پایدار کمک می‌کند. رضایی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «راهبردهای توسعه اکوسیستم کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان کرمانشاه» نشان دادند مهم‌ترین اولویت‌های راهبردهای بهبود اکوسیستم کارآفرینی شامل بهبود نظام آموزش کارآفرینی، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای توسعه کارآفرینی روستایی، توسعه هنجارهای فرهنگی-اجتماعی و بهبود زیرساخت‌های توسعه کارآفرینی است. مرادی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «طراحی مدل توسعه بوم‌گردی روستاهای هدف گردشگری استان کرمانشاه» نشان دادند متغیرهای مستقل برون‌زا در مدل توسعه بوم‌گردی روستاهای هدف گردشگری استان کرمانشاه عبارت‌اند از عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مشارکتی، جاذبه‌ها، مدیریتی،

سیاست‌گذاری و زیرساخت‌ها و تسهیلات بوم‌گردی که حدود ۸۵.۵٪ از تغییرات متغیر توسعه بوم‌گردی را پیش‌بینی می‌نماید و عامل اقتصادی دارای اولویت اول و عامل اجتماعی و فرهنگی، جاذبه‌ها، عوامل زیرساختی، مشارکتی، مدیریتی و سیاست‌گذاری به ترتیب از اولویت‌های دوم تا هفتم برخوردارند. مطالعه سلیمی سبحان و همکاران (۱۳۹۷) با عنوان «تحلیل اثرات کارآفرینی بر توسعه پایدار گردشگری روستایی شهرستان اردبیل» نشان دادند که کارآفرینی روستایی بر محیط اجتماعی روستا و حمایت ساکنان از گردشگری پایدار روستا تأثیر مثبت و معناداری دارد. همچنین اثرات محیط اجتماعی روستا در رابطه بین کارآفرینی روستایی با توسعه پایدار گردشگری نقش میانجی‌گر و دارای تأثیر مثبت و معناداری است.

در بین پژوهش‌های خارجی نیز، کونجورامن<sup>۱</sup> و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «بوم‌گردی مبتنی بر جامعه به‌عنوان ابزار تحول اجتماعی برای جامعه روستایی: پیروزی یا باتلاق؟» نشان دادند که بوم‌گردی مبتنی بر جامعه تأثیرات دگرگونی اجتماعی مثبت بیشتری نسبت به اثرات منفی به جامعه محلی مالزی داشته است. با این حال، تأثیرات منفی بوم‌گردی ممکن است پتانسیل بوم‌گردی را به‌عنوان یک ابزار تحول اجتماعی برای جامعه محلی به خطر بیندازد و در نتیجه پایداری آن را تضعیف کند. در پژوهشی دیگری تامپسون<sup>۲</sup> (۲۰۲۲) با عنوان «بوم‌گردی در هر کجا؟ فریب بوم‌گردی و نیاز به بررسی دقیق رقابت‌پذیری بالقوه تحولات بوم‌گردی» اظهار داشتند بیشتر چشم‌اندازها دور از شهرهای بزرگ و مراکز گردشگری زیرساخت‌های محدودی دارند و قادر به رقابت با جاذبه‌های دیگر مانند سواحل نیستند. چالش‌های مالی و تجاری، از جمله تعداد کم گردشگران و درآمد ناکافی برای پوشش هزینه‌های عملیاتی و نگهداری به وجود آمد. متعاقباً برخی از اکو پارک‌ها سوءمدیریت، اختلاس و ناتوانی روانی و سیاسی جوامع محلی را تجربه کردند. ایزاک رامانو<sup>۳</sup> (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «مدیریت و استراتژی‌های گردشگری شهرداری موسینه: یک بوم‌گردی پایدار، بینش تجاری فراگیر برای شهر، کناره‌گیری از موجودات پیرامون شهری و روستایی» پتانسیل قابل توجه بوم‌گردی موسینه را بدون توجه به عوامل جغرافیایی و جمعیتی تأیید نمود. این مطالعه اثر کم بوم‌گردی فعلی را گزارش می‌کند که نتیجه آن حداقل منافع حاصل از افزایش استاندارد زندگی در جامعه محلی است. شکاف کلیدی و مانع تحقق پتانسیل‌های بوم‌گردی، فقدان یک استراتژی مشخص و مرتبط با توسعه اقتصادی پایدار جوامع درگیر است. ایزاک رامانو (۲۰۲۲) در مقاله‌ای دیگر با عنوان «پتانسیل بوم‌گردی به‌عنوان مکانیزمی برای تقویت معیشت جامعه: مورد موسینه» اظهار داشتند ویژگی‌های تکمیل‌کننده حالت‌های گردشگری پیشین و مدرن نسبت به شرکت‌های بوم‌گردی پایدار و متنوع رفاهی وجود دارد و آن وحدتی غیرعملی بین ابتکارات گردشگری پایدار و الزامات بوم‌گردی است. گوویا<sup>۴</sup> و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «توسعه اقتصادی قبیله‌ای و کارآفرینی: دیدگاه آمریکای لاتین» بیان نمودند که کارآفرینی بومی در آمریکای لاتین راهی را برای جوامع بومی فراهم می‌کند تا به چالش‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی و مسائل مبرم نوآوری اجتماعی در منطقه رسیدگی کنند. شکاری<sup>۵</sup> و همکاران (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان «تاب‌آوری معیشت عشایر از طریق گردشگری» نشان داده که توسعه گردشگری، تاب‌آوری معیشت عشایر را از طریق بهبود کیفیت چند کارکردی سرمایه‌های معیشتی و کاهش اتکای معیشت عشایر به دام‌پروری با تنوع بخشیدن به منابع درآمد، تقویت می‌کند. آنجسآ<sup>۶</sup> و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «ادراکات جامعه نسبت به تأثیرات توسعه بوم‌گردی در ارتفاعات مرکزی اتیوپی: مورد دریاچه وانچی<sup>۷</sup> و مناظر مجاور آن» اظهار داشتند شواهد کافی برای حمایت ساکنان ارتفاعات مرکزی اتیوپی، دریاچه وانچی و مناظر مجاور آن از توسعه

1. Kunjuraman

2. Thompson

3. Isaac Ramaano

4. Gouvea

5. Shekari

6. Angessa

7. Wanchi



بوم گردی و درک تأثیرات مثبت آن وجود دارد. درحالی که مشارکت جامعه محدود، سود اقتصادی کم و تقسیم ناعادلانه درآمدهای حاصل از بوم گردی وجود دارد. آکونیا<sup>۱</sup> و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «چارچوب مفهومی کارآفرینی اجتماعی گردشگری برای توسعه پایدار جامعه» اظهار داشتند از شاخص های توسعه بوم گردی برنامه ریزی، احداث هتل، افزایش آگاهی مردم و سرمایه گذاری است. ربکا<sup>۲</sup> و همکاران (۲۰۱۸) نیز در پژوهشی با عنوان «اقامتگاه های بوم گردی، آینده ای برای گردشگری پایدار در کنیا» نشان دادند افزایش آگاهی جوامع محلی و تغییر نگرش آن ها و مسئولین دولتی به محیط طبیعی در حفاظت از توانمندی های طبیعی و توسعه پایدار گردشگری مؤثر است.

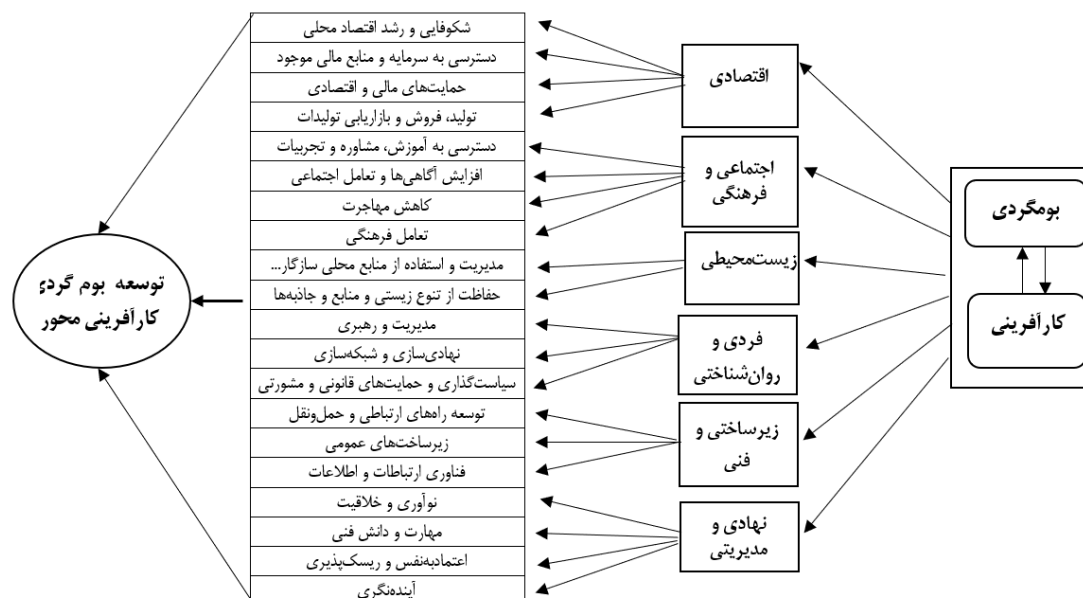
### ۳- روش، تکنیک ها و قلمرو

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی و از نوع زمینه یابی و همبستگی است. همچنین گردآوری داده ها تلفیقی از مرور سیستماتیک منابع کتابخانه ای، مطالعات میدانی (پیمایشی) با استفاده از مصاحبه و پرسش نامه و فرایندهای تحلیلی و نرم افزاری است. رویکرد حاکم بر پژوهش، آمیخته (ترکیبی) است. بخش کمی از لحاظ توصیف ویژگی های جامعه هدف و بررسی الگوی توسعه پایدار بوم گردی با رویکرد کارآفرینی روستایی در استان کهگیلویه و بویراحمد از نوع توصیفی و به دلیل تعیین نوع ارتباط متغیرهای بوم گردی و کارآفرینی از نوع تحلیلی است. با مرور جامع ادبیات نظری مرتبط با پژوهش و با استفاده از تحلیل محتوای منابع موجود (روش اسنادی) شاخص های اصلی بوم گردی با رویکرد کارآفرینی روستایی شناسایی شد. جامعه آماری شامل کلیه خانواده های روستایی مناطق بوم گردی (۲۰۳۷۰۰ نفر) بودند و با در نظر گرفتن احتمال ریزش، نمونه آماری در داده های کمی مشتمل بر ۲۸۱ خانوار است که به روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای انتخاب شدند و واحد سنجش سرپرست خانوار بوده است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسش نامه محقق ساخته و شامل دو نوع سؤالات عمومی و تخصصی است. تعداد سؤالات عمومی ۸ گویه است که به بررسی وضعیت کلی بوم گردی در روستاهای هدف می پردازد و سؤالات اختصاصی شامل ۱۰۱ گویه است که شامل بعد اقتصادی (شکوفایی و رشد اقتصاد محلی، دسترسی به سرمایه و منابع مالی موجود، حمایت های مالی و اقتصادی، تولید، فروش و بازاریابی تولیدات)، بعد اجتماعی و فرهنگی (دسترسی به آموزش، مشاوره و تجربیات، افزایش آگاهی ها و تعامل اجتماعی، کاهش مهاجرت، تعامل فرهنگی، مدیریت و استفاده از منابع محلی)، زیست-محیطی (سازگار زیست محیطی، حفاظت از تنوع زیستی و منابع و جاذبه ها)، نهادی و مدیریتی (مدیریت و رهبری، نهادی سازی و شبکه سازی، سیاست گذاری و حمایت های قانونی و مشاوره ای)، زیرساختی و فنی (توسعه راه های ارتباطی و حمل و نقل، زیرساخت های عمومی، فناوری ارتباطات و اطلاعات)، فردی و روان شناختی (نواوری و خلاقیت، مهارت و دانش فنی، اعتماد به نفس و ریسک پذیری، آینده نگری) است که بر اساس طیف لیکرت مورد ارزیابی قرار گرفته اند (شکل ۱).

1. Aquino

2. Rebecca





شکل ۱- مدل مفهومی شاخص های بوم گردی کارآفرینی محور

تجزیه و تحلیل داده ها به دو صورت توصیفی و استنباطی انجام شد. در بخش توصیفی از طریق جداول و نمودارها به تعداد، میانگین و انحراف معیار داده ها پرداخته شد. با استفاده از نرم افزار SPSS نرمال بودن هر یک از ابعاد و متغیرها با استفاده از ضریب چولگی و کشیدگی بررسی گردید. برای بررسی وضعیت موجود بوم گردی با رویکرد کارآفرینی نیز از آزمون تی-تک نمونه ای و برای رتبه بندی شاخص های توسعه بوم گردی از آزمون فریدمن استفاده شده است. استان کهگیلویه و بویراحمد با مساحتی بالغ بر ۱۵,۵۰۴ کیلومتر مربع (حدود یک درصد از مساحت کشور) در جنوب غربی کشور بین عرض جغرافیایی ۲۹ درجه و ۵۶ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۲۷ دقیقه شمالی و طول جغرافیایی ۴۹ درجه و ۵۳ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۵۳ دقیقه شرقی و بین دو مدار ۲۹ درجه و ۵۶ دقیقه و ۳۱ درجه و ۲۷ دقیقه قرار دارد. مرکز این استان، شهر یاسوج است. جمعیت آن بالغ بر ۷۴۵,۳۰۰ نفر است که ۴۴/۰۳ درصد آن در مناطق روستایی سکونت دارند (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۲). بر اساس آخرین تقسیمات کشوری مشتمل بر ۹ شهرستان (کهگیلویه، بویراحمد، مارگون، گچساران، دنا، بهمئی، باشت، چرام و لنده)، ۱۹ بخش، ۱۷ شهر و ۴۵ دهستان است (شکل ۲).



شکل ۲- نقشه موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه (منبع: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان کهگیلویه و بویراحمد، ۱۴۰۳)

#### ۴- یافته‌ها و تحلیل داده

یافته‌های پژوهش در قالب سه بخش ویژگی‌های فردی نمونه‌های پژوهش، یافته‌های توصیفی و یافته‌های استنباطی ارائه شده است. شاخص‌های وضعیت موجود توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی (وضعیت موجود) در قالب یک پرسشنامه و توسط جامعه محلی (مردم) تکمیل شده است که بیشترین تعداد نمونه‌ها در روستاهای مورد مطالعه متعلق به روستای دیل با ۲۶ درصد از و کمترین تعداد نمونه‌ها متعلق به روستای تنگ تامرادی با ۰/۴ درصد از نمونه‌ها است.

داده‌های توصیفی نشان دادند ۶۰/۵ درصد نمونه خانوارها مرد و ۳۰/۵ درصد زن و در جامعه کارشناسان ۵۱ درصد مرد و ۴۹ درصد زن می‌باشند. ۵۰/۵ درصد جامعه میزبان متأهل و ۴۹/۵ درصد مجرد و در جامعه کارشناسان ۶۱ درصد متأهل و ۳۹ درصد مجرد می‌باشند. در بین افراد نمونه جامعه میزبان بیشترین درصد متعلق به گروه سنی ۲۶ تا ۳۵ ساله با ۳۸/۱ درصد و در مرتبه بعدی گروه سنی ۳۶ تا ۴۵ ساله با ۲۶/۷ درصد است. در جامعه مردم، ۳۷ درصد نوع ارتباط آنها با فعالیت بوم‌گردی در بخش کشاورزی، ۲۱/۷ درصد در بخش صنعت و ۴۱/۳ درصد در بخش خدمات است. ویژگی‌های فعالیت‌های بوم‌گردی منطقه مورد مطالعه در سطح روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که بیشترین میانگین با توجه به نظرات مردم متعلق به سؤال «تا چه اندازه محیط روستای خویش را برای انجام فعالیت‌های بوم‌گردی جذاب می‌دانید؟» با میانگین ۳/۱۳ است. همچنین کمترین میانگین متعلق به سؤال «آیا مسئولان و نهادهای دولتی اقدامات و فعالیت‌هایی حمایتی در جهت توسعه فعالیت‌های بوم‌گردی با هدف توسعه کارآفرینی در سطح روستا انجام داده‌اند؟» با میانگین ۲/۶۸ است. بیشترین میانگین با توجه به نظرات کارشناسان به سؤال «تا چه اندازه محیط روستاهای استان برای انجام فعالیت‌های بوم‌گردی کارآفرینانه جذاب می‌دانید؟» با میانگین ۴/۰۹ است. همچنین کمترین میانگین به سؤال «آیا مسئولان دولتی اقدامات حمایتی در جهت توسعه فعالیت‌های کارآفرینان در زمینه بوم‌گردی در روستاهای شهرستان انجام داده‌اند؟» با میانگین ۳/۰۶ است (جدول ۱).

جدول ۱- ویژگی‌های فعالیت‌های بوم‌گردی منطقه مورد مطالعه در سطح روستاهای مورد مطالعه

| میانگین | گویه         |                                                                                                |
|---------|--------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|
|         | جامعه میزبان | کارشناسان                                                                                      |
| ۴/۰۹    | ۳/۱۳         | جذاب بودن محیط روستای خویش برای انجام فعالیت‌های بوم‌گردی کارآفرینانه                          |
| ۳/۸۰    | ۲/۷۲         | کمک فعالیت بوم‌گردی به توسعه کسب‌وکار و فعالیت‌های اقتصادی در این روستا                        |
| ۳/۴۳    | ۲/۷۵         | رضایت از فعالیت بوم‌گردی که در روستای شما انجام می‌گیرد،                                       |
| ۳/۵۵    | ۳/۰۷         | مشارکت مردم روستا و تمایل به فعالیت‌های بوم‌گردی که به کارآفرینی منجر شود                      |
| ۳/۵۴    | ۲/۷۹         | پاسخگویی امکانات و خدمات روستا در زمینه فعالیت‌های بوم‌گردی برای ایجاد کسب‌وکارهای کارآفرینی   |
| ۳/۲۳    | ۳/۰۱         | تمایل مردم روستا به فعالیت‌های کارآفرینی در زمینه بوم‌گردی با توجه به شرایط موجود در این روستا |
| ۳/۳۹    | ۲/۶۸         | انجام اقدامات حمایتی مسئولان و نهادهای دولتی جهت توسعه فعالیت‌های بوم‌گردی کارآفرینی محور      |
| ۳/۰۶    | -            | انجام فعالیت‌هایی حمایتی مدیریت روستا جهت توسعه فعالیت‌های بوم‌گردی با هدف توسعه کارآفرینی     |
| ۳/۰۷    | ۲/۷۳         | اقدامات حمایتی مسئولان دولتی جهت توسعه فعالیت‌های کارآفرینان در زمینه بوم‌گردی                 |

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳

در ادامه به بررسی شاخص‌های وضعیت موجود توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی با استفاده از نظر مردم پرداخته شده است. یافته‌های توصیفی نشان داد که متغیر توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی در وضع موجود متشکل از شش بعد (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، زیست‌محیطی، نهادی و مدیریتی، زیرساختی و فنی و بعد

فردی و روان‌شناختی) است که میانگین تمام ابعاد متغیر توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی کمتر از میانه نظری ۳ است. بیشترین میانگین متعلق به بعد فردی و روان‌شناختی با میانگین ۲/۸۰ و کمترین میانگین متعلق به بعد زیرساختی و فنی با میانگین ۲/۶۲ است (جدول ۲).

جدول ۲- پارامترهای گرایش به مرکز ابعاد متغیر توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی

| توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی | میانگین | میانه | انحراف معیار |
|-------------------------------------------|---------|-------|--------------|
| بعد اقتصادی                               | ۲/۶۴    | ۲/۴۲  | ۰/۸۱         |
| بعد اجتماعی و فرهنگی                      | ۲/۷۷    | ۲/۶۴  | ۰/۸۰         |
| بعد زیست‌محیطی                            | ۲/۶۶    | ۲/۶۴  | ۰/۸۰         |
| بعد نهادی و مدیریتی                       | ۲/۶۵    | ۲/۵۲  | ۰/۸۳         |
| بعد زیرساختی و فنی                        | ۲/۶۲    | ۲/۵۷  | ۰/۷۳         |
| بعد فردی و روان‌شناختی                    | ۲/۸۰    | ۲/۷۵  | ۰/۷۸         |

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳

یافته‌های توصیفی شاخص‌های تحقیق نشان می‌دهد که میانگین شاخص‌های زیرمجموعه هریک از ابعاد متغیر توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی در وضع موجود کمتر از میانه نظری ۳ است و این نشان می‌دهد که وضعیت موجود توسعه بوم‌گردی وضعیت مناسبی ندارد. به‌طوری‌که بوم‌گردی در منطقه از حمایت مالی و اقتصادی پایینی برخوردار است، دسترسی به آموزش، مشاوره و تجربیات در سطح پایین قرار دارد، به‌سازگاری زیست-محیطی در بوم‌گردی‌ها توجه نمی‌گردد، به نهادسازی و شبکه‌سازی در بوم‌گردی‌ها توجه کمی می‌شود و فناوری ارتباطات و اطلاعات و مهارت و دانش فنی در سطح پایینی است.

یافته‌های توصیفی شاخص‌های بعد اقتصادی نشان می‌دهد که میانگین تمام شاخص‌ها کمتر از میانه نظری ۳ است. بیشترین میانگین متعلق به شاخص شکوفایی و رشد اقتصاد محلی با میانگین ۲/۷۱ و کمترین میانگین متعلق به شاخص حمایت‌های مالی و اقتصادی با میانگین ۲/۶۲ است. روستای دره شهینز بیشترین میانگین را در بعد اقتصادی با میانگین ۳/۶۴ و تمامی شاخص‌های آن کسب نموده است.

میانگین شاخص‌های بعد اجتماعی و فرهنگی نیز کمتر از میانه نظری ۳ است. بیشترین میانگین متعلق به شاخص کاهش مهاجرت با میانگین ۲/۸۸ و کمترین میانگین نیز متعلق به شاخص دسترسی به آموزش، مشاوره و تجربیات با میانگین ۲/۷ است. به علاوه، روستای دره شهینز در شاخص‌های دسترسی به آموزش، مشاوره و تجربیات با میانگین ۳/۷۱، افزایش آگاهی‌ها و تعامل اجتماعی با میانگین ۳/۷۳، کاهش مهاجرت با میانگین ۴ و تعامل فرهنگی با میانگین ۴ و در بعد اجتماعی و فرهنگی نیز بیشترین میانگین متعلق به روستای دره شهینز با میانگین ۳/۸۶ است.

میانگین تمام شاخص‌های بعد زیست-محیطی نیز کمتر از میانه نظری ۳ است. بیشترین میانگین متعلق به شاخص مدیریت و استفاده از منابع محلی سازگار زیست-محیطی با میانگین ۲/۶۹ و کمترین میانگین متعلق به شاخص سازگاری زیست-محیطی با میانگین ۲/۶۴ است. میانگین شاخص الزام به‌کارگیری فناوری‌ها و روش‌های محافظت محیط زیست ۲/۶۹ است. آزمون کای اسکوئر ( $p < 0.05$ ) بیانگر نزدیکی فراوانی مشاهده‌شده با فراوانی مورد انتظار در شاخص الزام کارآفرینان بوم‌گردی روستایی برای به‌کارگیری فناوری‌ها و روش‌های محافظت محیط زیست است.

میانگین تمام شاخص‌های بعد نهادی و مدیریتی نیز کمتر از میانه نظری ۳ است. بیشترین میانگین متعلق به شاخص مدیریت و رهبری با میانگین ۲/۶۹ و کمترین میانگین نیز متعلق به شاخص نهادی‌سازی و شبکه‌سازی با میانگین ۲/۶۲ است. روستای دره شهینز در هر سه شاخص مدیریت و رهبری با میانگین ۴، نهادی‌سازی و شبکه‌سازی با

میانگین ۳/۵، سیاست گذاری و حمایت های قانونی و مشورتی ۳/۶۷ و در مجموع در بعد نهادی و مدیریتی نیز با میانگین ۳/۷۲ بیشترین میانگین را کسب نموده است.

میانگین تمام شاخص های بعد زیرساختی و فنی نیز کمتر از میانه نظری ۳ است. بیشترین میانگین متعلق به شاخص توسعه راه های ارتباطی و حمل و نقل با میانگین ۲/۶۸ و کمترین میانگین نیز متعلق به شاخص فناوری ارتباطات و اطلاعات با میانگین ۲/۵۹ است. بیشترین میانگین در شاخص توسعه راه های ارتباطی و حمل و نقل متعلق به گویه وجود تشکیلات، بسترها و زیرساخت های فیزیکی ارتباطی با میانگین ۲/۷۴ و کمترین میانگین نیز متعلق به گویه وجود زیرساخت های جابه جایی بوم گردی مانند دفاتر بوم گردی و تورهای مسافرتی، پایانه های حمل و نقل با میانگین ۲/۶۳ است. میانگین تمام شاخص های بعد فردی و روان شناختی به جز آینده نگری کمتر از میانه نظری ۳ است. بیشترین میانگین متعلق به شاخص آینده نگری با میانگین ۳/۰۵ و کمترین میانگین نیز متعلق به شاخص مهارت و دانش فنی با میانگین ۲/۶۵ است. به علاوه، بیشترین میانگین در شاخص نوآوری و خلاقیت متعلق به گویه وجود فرهنگ پذیرش خانوارهای روستایی منطقه نسبت به نوآوری ها در زمینه بوم گردی و همکاری با میانگین ۲/۷۸ و کمترین میانگین نیز متعلق به دو گویه انگیزه زیاد برای ارائه ایده های جدید و روزآمد شدن و شناخت حرفه ای کارآفرینان نسبت به منابع و مشاغل بوم گردی با میانگین ۲/۶۷ است (جدول ۳).

جدول ۳- ارزیابی شاخص ها و گویه های مختلف بوم گردی کارآفرینی محور

| مؤلفه ها                          | شاخص های (گویه های) توسعه بوم گردی کارآفرینی محور               | میانگین | کای اسکوتر | معناداری | رتبه | میانگین رتبه ای |
|-----------------------------------|-----------------------------------------------------------------|---------|------------|----------|------|-----------------|
| حمایت های مالی و اقتصادی          | کسب درآمد برای خانوارهای روستایی منطقه                          | ۲/۴۷    | ۴۷/۵       | ۰/۰۰۱    | ۱۸   | ۸/۸۸            |
|                                   | افزایش رفاه اقتصادی برای خانوارهای روستایی منطقه                | ۲/۶۸    | ۷۳/۳       | ۰/۰۰۱    | ۹    | ۱۰/۱۵           |
|                                   | توسعه بخشی به محصولات و فعالیت های روستایی                      | ۲/۸۴    | ۷۴/۵       | ۰/۰۰۱    | ۱    | ۱۱/۲۶           |
|                                   | سرمایه گذاری و حمایت بخش دولتی و خصوصی                          | ۲/۷۹    | ۶۰/۰       | ۰/۰۰۱    | ۳    | ۱۰/۷۲           |
|                                   | ارتقای سطح و کیفیت زندگی خانوارهای روستایی منطقه                | ۲/۸۰    | ۶۴/۰       | ۰/۰۰۱    | ۲    | ۱۰/۷۳           |
|                                   | افزایش اشتغال و ایجاد فرصت های شغلی جدید                        | ۲/۶۹    | ۵۷/۸       | ۰/۰۰۱    | ۷    | ۱۰/۲۴           |
|                                   | دسترسی به اعتبارات بانکی و اعطای وام با نرخ بهره پایین          | ۲/۶۹    | ۱۰۰/۸      | ۰/۰۰۱    | ۶    | ۱۰/۳۸           |
|                                   | دسترسی به یارانه های هدفمند                                     | ۲/۶۴    | ۱۰۱/۱      | ۰/۰۰۱    | ۱۱   | ۱۰/۱۳           |
|                                   | دسترسی به منابع مالی و بیمه ای دولتی و خصوصی                    | ۲/۵۲    | ۶۹/۴       | ۰/۰۰۱    | ۱۷   | ۹/۳۰            |
|                                   | دسترسی به شرکت های مالی-بازرگانی مرتبط با کسب و کار روستایی     | ۲/۶۲    | ۶۱/۳       | ۰/۰۰۱    | ۱۲   | ۱۰/۰۲           |
| حمایت های مالی و اقتصادی          | حمایت بیمه ای از فعالیت های کارآفرینی                           | ۲/۶۹    | ۷۰/۵       | ۰/۰۰۱    | ۵    | ۱۰/۴۱           |
|                                   | خدمات حمایتی مالی برای فضای کسب و کار                           | ۲/۷۴    | ۴۸/۵       | ۰/۰۰۱    | ۴    | ۱۰/۵۶           |
|                                   | ارائه تسهیلات و حمایت های غیرمالی و زیرساختی                    | ۲/۴۰    | ۵۸/۰       | ۰/۰۰۱    | ۱۹   | ۸/۶۰            |
|                                   | مشوق های اقتصادی و معافیت های مالیاتی                           | ۲/۵۶    | ۱۱۳/۷      | ۰/۰۰۱    | ۱۶   | ۹/۴۳            |
|                                   | ایجاد و گسترش بازارهای روستایی و حمایت از رونق آن ها            | ۲/۶۹    | ۹۳/۵       | ۰/۰۰۱    | ۱۰   | ۱۰/۱۵           |
|                                   | ایجاد دسترسی به بازار محصولات گردشگری و تولیدات محلی و بومی     | ۲/۷۰    | ۸۸/۵       | ۰/۰۰۱    | ۸    | ۱۰/۱۷           |
|                                   | حمایت تبلیغاتی، بازاریابی و برندسازی کسب و کارهای مناطق روستایی | ۲/۶۵    | ۴۲/۰       | ۰/۰۰۱    | ۱۳   | ۹/۷۰            |
|                                   | شبکه تعاملی میان کارآفرینان روستایی                             | ۲/۶۲    | ۶۷/۰       | ۰/۰۰۱    | ۱۴   | ۹/۶۴            |
|                                   | توسعه بازارهای بوم گردی ملی و بین المللی                        | ۲/۵۹    | ۶۵/۲       | ۰/۰۰۱    | ۱۵   | ۹/۵۲            |
|                                   | آموزش و مشاوره به مردم محلی                                     | ۲/۶۶    | ۸۰/۸       | ۰/۰۰۱    | ۲۱   | ۱۰/۸۰           |
| دسترسی به آموزش، مشاوره و تجربیات | افزایش سطح دانش و مهارت عمومی و تخصصی در منطقه                  | ۲/۶۹    | ۸۵/۶       | ۰/۰۰۱    | ۱۳   | ۱۱/۲۷           |
|                                   | آموزش به گردشگران در خصوص حفظ محیط زیست و فرهنگ منطقه           | ۲/۷۲    | ۷۶/۰       | ۰/۰۰۱    | ۱۵   | ۱۱/۲۴           |
|                                   | آموزش روستاییان در مورد منابع زیست-محیطی و تعامل با گردشگران    | ۲/۶۷    | ۶۸/۸       | ۰/۰۰۱    | ۲۰   | ۱۰/۸۸           |
|                                   | استفاده از تجارب کارآفرینان محلی                                | ۲/۷۵    | ۵۳/۱       | ۰/۰۰۱    | ۸    | ۱۱/۶۰           |
|                                   | آشناسازی بوم گردان با خصوصیات فرهنگی-اعتقادی مردم روستا         | ۲/۷۱    | ۵۶/۳       | ۰/۰۰۱    | ۱۶   | ۱۱/۱۲           |

| مؤلفه‌ها                                         | شاخص‌های (گوبه‌های) توسعه بوم‌گردی کارآفرینی محور                 | میانگین اسکوئر کای | معداداری | رتبه  | میانگین رتبه‌ای |
|--------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|--------------------|----------|-------|-----------------|
| افزایش آگاهی‌ها و تعامل اجتماعی                  | تبلیغات در خصوص شناساندن توانمندی‌های بوم‌گردی روستا              | ۲/۷۰               | ۴۹/۹     | ۰/۰۰۱ | ۱۸              |
|                                                  | افزایش پیوندها و شبکه‌های اجتماعی گسترده با روستاییان             | ۲/۶۸               | ۴۷/۰     | ۰/۰۰۱ | ۱۹              |
|                                                  | دارا بودن روحیه گروه‌گرایی مثبت                                   | ۲/۸۳               | ۷۵/۶     | ۰/۰۰۱ | ۳               |
|                                                  | اهمیت‌دادن به ذی‌نفعان / گردشگران و جلب رضایت آنان                | ۲/۶۹               | ۷۷/۷     | ۰/۰۰۱ | ۱۷              |
|                                                  | افزایش تعامل‌ها از طریق توسعه شبکه‌های گوناگون تعاون روستایی      | ۲/۶۵               | ۵۹/۹     | ۰/۰۰۱ | ۲۲              |
| کاهش مهاجرت                                      | ارتقای زمینه مشارکت خانوارهای روستایی منطقه                       | ۲/۷۴               | ۶۶/۶     | ۰/۰۰۱ | ۱۴              |
|                                                  | افزایش حس تعلق خاطر روستاییان                                     | ۲/۸۸               | ۵۸/۹     | ۰/۰۰۱ | ۲               |
|                                                  | کاهش تمایل به مهاجرت از روستاهای منطقه                            | ۲/۸۷               | ۵۵/۴     | ۰/۰۰۱ | ۴               |
|                                                  | تعامل و پیوندهای فرهنگی بالا خانوارهای روستایی منطقه با بوم‌گردان | ۲/۷۸               | ۱۱۴/۸    | ۰/۰۰۱ | ۱۰              |
|                                                  | تقویت میراث‌فرهنگی و یافت تاریخی روستا                            | ۲/۷۴               | ۹۲/۰     | ۰/۰۰۱ | ۱۱              |
| تعامل فرهنگی                                     | رعایت آداب، رسوم، مراسم سنتی، فرهنگی منحصر به فرد روستایی         | ۲/۹۳               | ۶۱/۴     | ۰/۰۰۱ | ۱               |
|                                                  | میزان فرهنگ بوم‌گردی و زنده نگهداشتن آیین‌های سنتی                | ۲/۸۲               | ۷۳/۳     | ۰/۰۰۱ | ۶               |
|                                                  | تعاون، مشارکت و همبستگی مردم بومی                                 | ۲/۷۹               | ۸۵/۳     | ۰/۰۰۱ | ۷               |
|                                                  | میزان اعتماد در جوامع محلی                                        | ۲/۸۱               | ۵۰/۷     | ۰/۰۰۱ | ۵               |
|                                                  | نبود عقاید متعصبانه و محدودکننده در جوامع محلی                    | ۲/۷۷               | ۶۲/۹     | ۰/۰۰۱ | ۹               |
| مدیریت و استفاده از منابع محلی سازگار زیست-محیطی | برگزاری مراسم‌ها و جشنواره‌های بومی و محلی                        | ۲/۷۲               | ۶۴/۹     | ۰/۰۰۱ | ۱۲              |
|                                                  | الزام برای به کارگیری فناوری‌ها و روش‌های محافظت محیط زیست        | ۲/۶۹               | ۶۸/۶     | ۰/۰۰۱ | ۵               |
|                                                  | طراحی و ساخت امکانات سازگار با طبیعت و فرهنگ منطقه                | ۲/۶۹               | ۷۵/۱     | ۰/۰۰۱ | ۶               |
|                                                  | ارائه خدمات و محصولات بوم‌گردی سازگار با محیط زیست                | ۲/۵۶               | ۶۹/۲     | ۰/۰۰۱ | ۱۳              |
|                                                  | توجه به استفاده از منابع محلی و انرژی‌های تجدیدپذیر               | ۲/۶۷               | ۶۸/۳     | ۰/۰۰۱ | ۶               |
| حفاظت از تنوع زیستی و منابع و جاذبه‌ها           | نوآوری در به کارگیری فناوری‌های سازگار با محیط زیست در کسب‌وکار   | ۲/۶۲               | ۶۵/۰     | ۰/۰۰۱ | ۹               |
|                                                  | توسعه مدیریت پسماند و تعیین استانداردهای زیست-محیطی               | ۲/۵۸               | ۶۹/۴     | ۰/۰۰۱ | ۱۴              |
|                                                  | ممانعت از تأسیس کسب‌وکارهای بوم‌گردی مخرب میراث طبیعی             | ۲/۶۸               | ۷۸/۴     | ۰/۰۰۱ | ۸               |
|                                                  | نصب تابلو در زمینه ممنوعیت قطع درختان و رعایت بهداشت              | ۲/۶۱               | ۶۱/۷     | ۰/۰۰۱ | ۱۰              |
|                                                  | استقرار پایگاه محیط‌بانی در روستاها                               | ۲/۵۸               | ۸۵/۵     | ۰/۰۰۱ | ۱۱              |
| مدیریت و رهبری                                   | تشویق گردشگران به استفاده از کالاهای سازگار با محیط زیست          | ۲/۵۷               | ۸۱/۳     | ۰/۰۰۱ | ۱۲              |
|                                                  | کاهش آلودگی منابع طبیعی پایه و کاهش ضایعات                        | ۲/۷۲               | ۹۵/۲     | ۰/۰۰۱ | ۲               |
|                                                  | حفظ منابع و جاذبه‌ها طبیعی با بهره‌برداری صحیح                    | ۲/۷۲               | ۸۶/۶     | ۰/۰۰۱ | ۱               |
|                                                  | وجود افراد راهنما برای گردشگران و معرفی صحیح جاذبه‌ها به آن‌ها    | ۲/۶۸               | ۶۳/۳     | ۰/۰۰۱ | ۴               |
|                                                  | ممنوعیت شکار غیرقانونی حیات وحش، پرندگان و ماهیگیری               | ۲/۷۰               | ۸۲/۹     | ۰/۰۰۱ | ۳               |
| نهادی سازی و شبکه سازی                           | نظارت محلی و بالادستی بر خدمات بوم‌گردی کارآفرینی محور            | ۲/۶۴               | ۵۷/۴     | ۰/۰۰۱ | ۸               |
|                                                  | ارزیابی صحیح معیارهای اقامتگاه‌های بوم‌گردی و مراکز کسب‌وکار      | ۲/۷۳               | ۷۸/۳     | ۰/۰۰۱ | ۳               |
|                                                  | تأسیس سازمان‌های مردم‌نهاد حامی بوم‌گردی کارآفرینی محور           | ۲/۷۲               | ۴۹/۵     | ۰/۰۰۱ | ۵               |
|                                                  | وجود سازمان‌های مرتبط با بوم‌گردی کارآفرینی محور                  | ۲/۴۲               | ۴۷/۶     | ۰/۰۰۱ | ۱۵              |
|                                                  | مشارکت افراد محلی در مباحث و روندهای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی     | ۲/۵۶               | ۸۷/۶     | ۰/۰۰۱ | ۱۳              |
| سیاست‌گذاری و حمایت‌های قانونی و مشورتی          | وجود مکان‌های اطلاعاتی بومی                                       | ۲/۷۷               | ۹۰/۵     | ۰/۰۰۱ | ۱               |
|                                                  | سیاست‌های کاهش بروکراسی‌ها و تشریفات اداری                        | ۲/۶۱               | ۸۰/۱     | ۰/۰۰۱ | ۱۴              |
|                                                  | قوانین حمایتی برای افزایش سطح سواد حقوقی کارآفرینان               | ۲/۶۴               | ۷۲/۵     | ۰/۰۰۱ | ۹               |
|                                                  | حمایت مسئولان دولتی از بوم‌گردی کارآفرینی محور                    | ۲/۵۹               | ۶۹/۴     | ۰/۰۰۱ | ۱۲              |
|                                                  | ایجاد مرکز سیاست‌گذاری توسعه بوم‌گردی کارآفرینی محور              | ۲/۶۳               | ۷۴/۰     | ۰/۰۰۱ | ۷               |
| سیاست‌گذاری و حمایت‌های قانونی و مشورتی          | معرفی و حمایت از سوی سازمان میراث‌فرهنگی                          | ۲/۶۱               | ۵۸/۶     | ۰/۰۰۱ | ۱۰              |
|                                                  | ارائه مشاوره‌های بازاریابی، مالی، فنی کارآفرینی بوم‌گردی روستایی  | ۲/۵۸               | ۸۷/۳     | ۰/۰۰۱ | ۱۱              |
|                                                  | ایجاد محیط و فضای آرام و احساس پایداری کسب‌وکارها در روستا        | ۲/۷۲               | ۶۷/۱     | ۰/۰۰۱ | ۲               |
|                                                  | افزایش همکاری و هماهنگی سازمان‌های ذی‌ربط                         | ۲/۷۰               | ۶۲/۲     | ۰/۰۰۱ | ۴               |
|                                                  | وجود ثبات، شفافیت و تسهیل قوانین و مقررات                         | ۲/۶۷               | ۸۸/۰     | ۰/۰۰۱ | ۶               |



| مؤلفه ها                          | شاخص های (گروه های) توسعه بوم گردی کارآفرینی محور                | میانگین اسکوئر کای | معداداری | رتبه  | میانگین رتبه ای |
|-----------------------------------|------------------------------------------------------------------|--------------------|----------|-------|-----------------|
| توسعه راه های ارتباطی و حمل و نقل | وجود تشکیلات، بسترها و زیرساخت های فیزیکی ارتباطی                | ۲/۷۴               | ۸۹/۲     | ۰/۰۰۱ | ۱               |
|                                   | توسعه راه های ارتباطی و وجود زیرساخت های جابه جایی بوم گردی      | ۲/۶۳               | ۷۳/۵     | ۰/۰۰۱ | ۹               |
|                                   | خدمات و امکانات عمومی بین راهی                                   | ۲/۶۵               | ۹۹/۵     | ۰/۰۰۱ | ۴               |
|                                   | وجود سیستم حمل و نقل و ارتباطات فیزیکی                           | ۲/۷۱               | ۱۰۳/۶    | ۰/۰۰۱ | ۲               |
| زیرساخت های عمومی                 | ساخت پارکینگ و جایگاه برای برپایی چادرها و...                    | ۲/۵۴               | ۸۹/۳     | ۰/۰۰۱ | ۱۴              |
|                                   | وجود خدمات عمومی و زیرساخت های بهداشتی درمانی در روستا           | ۲/۶۳               | ۷۲/۵     | ۰/۰۰۱ | ۸               |
|                                   | احداث و توسعه مراکز اقامتی، رفاهی و پذیرایی                      | ۲/۶۳               | ۸۳/۲     | ۰/۰۰۱ | ۱۰              |
|                                   | وجود ارتباط شبکه ای بین پیوندهای گردشگری و صنعت                  | ۲/۵۹               | ۸۵/۴     | ۰/۰۰۱ | ۱۲              |
| فناوری ارتباطات و اطلاعات         | ایجاد وبسایت معرفی بوم گردی استان                                | ۲/۵۶               | ۶۳/۷     | ۰/۰۰۱ | ۱۳              |
|                                   | بهره گیری از رسانه های جمعی و شبکه های اجتماعی                   | ۲/۵۴               | ۱۱۲/۸    | ۰/۰۰۱ | ۱۵              |
|                                   | ترویج فرهنگ بوم گردی کارآفرینی محور از طریق رسانه های عرفی روستا | ۲/۵۹               | ۱۰۲/۴    | ۰/۰۰۱ | ۱۱              |
|                                   | سواد و آگاهی اطلاعاتی و فناوریانه فعالان کارآفرینی بوم گردی      | ۲/۶۱               | ۱۲۲/۵    | ۰/۰۰۱ | ۶               |
| نوآوری و خلاقیت                   | تولید و پخش برنامه های تلویزیونی درباره جاذبه های روستای         | ۲/۵۷               | ۹۵/۷     | ۰/۰۰۱ | ۷               |
|                                   | تولید ابزارهای دسترسی برای تسهیل فعالیت در کارها                 | ۲/۶۳               | ۷۵/۶     | ۰/۰۰۱ | ۵               |
|                                   | وجود زیرساخت های مخابراتی و ارتباطات اینترنتی                    | ۲/۶۵               | ۱۱۰/۰    | ۰/۰۰۱ | ۳               |
|                                   | پیش گام و پیش قدم بودن در ارائه محصول یا خدمات جدید              | ۲/۶۹               | ۸۴/۱     | ۰/۰۰۱ | ۱۱              |
| مهارت و دانش فنی                  | فرهنگ پذیرش نوآوری ها در زمینه بوم گردی و همکاری                 | ۲/۷۸               | ۷۷/۰     | ۰/۰۰۱ | ۹               |
|                                   | انگیزه زیاد برای ارائه ایده های جدید و روزآمد شدن                | ۲/۶۷               | ۷۳/۱     | ۰/۰۰۱ | ۱۴              |
|                                   | شناخت حرفه ای کارآفرینان نسبت به منابع انسانی                    | ۲/۶۷               | ۶۹/۷     | ۰/۰۰۱ | ۱۳              |
|                                   | داشتن دانش و مهارت و تجربه کافی برای راه اندازی کسب و کار        | ۲/۶۴               | ۹۵/۸     | ۰/۰۰۱ | ۱۵              |
| اعتماد به نفس و ریسک پذیری        | استفاده از دانش فنی و شیوه های نو در فعالیت های بوم گردی         | ۲/۶۳               | ۷۵/۰     | ۰/۰۰۱ | ۱۶              |
|                                   | وجود نیروی انسانی با دانش تخصصی ماهر و آگاه                      | ۲/۶۷               | ۷۱/۱     | ۰/۰۰۱ | ۱۲              |
|                                   | رویارویی با سختی ها و چالش ها در کسب و کار                       | ۲/۷۶               | ۸۵/۲     | ۰/۰۰۱ | ۱۰              |
|                                   | وجود کارآفرینان و بوم گردانان با انگیزه                          | ۲/۸۰               | ۴۷/۸     | ۰/۰۰۱ | ۸               |
| آینده نگری                        | اشتیاق زیاد و داشتن نگرش پویا به شکل گیری کسب و کارها            | ۲/۸۱               | ۷۳/۹     | ۰/۰۰۱ | ۶               |
|                                   | پشتکار و ایستادگی و داشتن الگو و برنامه موفق                     | ۲/۸۱               | ۶۳/۳     | ۰/۰۰۱ | ۷               |
|                                   | بالا رفتن میزان اعتماد به نفس و خوداتکایی                        | ۲/۸۸               | ۶۰/۳     | ۰/۰۰۱ | ۵               |
|                                   | افزایش انگیزه تغییر در کیفیت زندگی                               | ۲/۹۶               | ۶۸/۲     | ۰/۰۰۱ | ۲               |
|                                   | افزایش توجه به تغییرات زندگی در روستاهای اطراف                   | ۲/۹۸               | ۶۹/۹     | ۰/۰۰۱ | ۴               |
|                                   | توانایی درک، تشخیص و پیگیری فرصت ها                              | ۳/۰۰               | ۳۷/۱     | ۰/۰۰۱ | ۳               |
|                                   | توجه به آینده خانواده و فرزندان                                  | ۳/۲۶               | ۴۷/۳     | ۰/۰۰۱ | ۱               |

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۳

یافته های توصیفی (جدول ۴ و ۵) نشان می دهد در بین روستاهای مورد مطالعه، روستای دره شهینز در هر چهار شاخص نوآوری و خلاقیت با میانگین ۳/۷۵، مهارت و دانش فنی با میانگین ۳/۵۶، اعتماد به نفس و ریسک پذیری با میانگین ۴، آینده نگری با میانگین ۴/۱۷ و بعد فردی و روان شناختی با میانگین ۳/۸۷ بیشترین میانگین را به دست آورده است. به علاوه، روستای ایدنک با میانگین ۳/۱۹ در شاخص مدیریت و استفاده از منابع محلی سازگار زیست-محیطی، روستای بی بی حکیمه با میانگین ۳/۲۵ در شاخص سازگاری زیست-محیطی، روستای دره شهینز با میانگین ۴/۲۶ در شاخص حفاظت از تنوع زیستی و منابع و جاذبه ها و در بعد زیست-محیطی نیز در مجموع روستای دره شهینز با میانگین ۳/۴ بیشترین میانگین را به دست آورده اند. روستای دره شهینز در هر سه شاخص توسعه راه های ارتباطی و حمل و نقل با میانگین ۴/۴۲، زیرساخت های عمومی با میانگین ۴/۱۱، فناوری ارتباطات و اطلاعات با میانگین ۳/۷۵ و در مجموع در بعد زیرساختی و فنی نیز روستای دره شهینز با میانگین ۴/۰۹ بیشترین میانگین را به دست آورده است (جدول ۴ و ۵).



جدول ۴- بررسی میانگین ابعاد توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی

| ابعاد تحقیق/روستا | دین  | آیندگی | تجربه | تنگ تاملرادی | چم بلبل | دره آخوند | دره شهنیز | چل   | سربیشه | شاه مختار | چرا  | چل   | منصورخانی | میمند |
|-------------------|------|--------|-------|--------------|---------|-----------|-----------|------|--------|-----------|------|------|-----------|-------|
| اقتصادی           | ۱/۹۱ | ۲/۹۷   | ۳/۱۰  | ۱/۴۲         | ۲/۴۸    | ۲/۰۵      | ۳/۶۴      | ۳/۱۴ | ۲/۹۷   | ۲/۳۷      | ۲/۲۴ | ۲/۶۵ | ۲/۳۰      | ۱/۹۱  |
| اجتماعی-فرهنگی    | ۲/۲۵ | ۳/۱۷   | ۲/۹۵  | ۲/۵۷         | ۲/۵۱    | ۲/۶۲      | ۳/۸۶      | ۳/۱۲ | ۳/۱۳   | ۲/۴۶      | ۲/۳۷ | ۲/۸۵ | ۲/۴۷      | ۲/۰۴  |
| زیست-محیطی        | ۱/۸۸ | ۲/۸۶   | ۲/۷۱  | ۲/۰۲         | ۲/۶۹    | ۲/۴۱      | ۳/۴۵      | ۳/۰۷ | ۲/۹۸   | ۲/۱۱      | ۲/۳۳ | ۲/۸۸ | ۲/۴۷      | ۱/۹۸  |
| نهادی و مدیریتی   | ۲/۱۱ | ۲/۳۷   | ۲/۹۵  | ۲/۲۸         | ۲/۵۴    | ۲/۳۶      | ۳/۷۲      | ۳/۲۳ | ۳/۱۶   | ۲/۱۷      | ۲/۱۸ | ۲/۷۸ | ۲/۵۱      | ۱/۹۲  |
| زیرساختی و فنی    | ۲/۲۰ | ۲/۳۸   | ۲/۹۲  | ۲/۴۷         | ۲/۵۹    | ۳/۰۶      | ۴/۰۹      | ۳/۰۴ | ۲/۹۸   | ۲/۲۸      | ۲/۲۷ | ۲/۸۵ | ۲/۳۹      | ۲/۰۳  |
| فردی-روان‌شناختی  | ۲/۲۰ | ۳/۰۷   | ۲/۹۸  | ۳/۲۱         | ۲/۸۶    | ۳/۶۷      | ۳/۷۸      | ۳/۲۴ | ۲/۹۸   | ۲/۴۱      | ۲/۴۴ | ۲/۹۹ | ۲/۳۹      | ۲/۰۲  |

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

جدول ۵- بررسی میانگین شاخص و متغیرهای توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی

| ابعاد             | شاخص و متغیرهای تحقیق/روستا  | الگن | ایدنک | بی‌بی حکیمه | تنگ تاملرادی | چم بلبل | دره آخوند | دره شهنیز | چل   | سربیشه | شاه مختار | چرا  | چل   | منصورخانی | میمند |
|-------------------|------------------------------|------|-------|-------------|--------------|---------|-----------|-----------|------|--------|-----------|------|------|-----------|-------|
| توسعه اقتصادی     | شکوفایی و رشد اقتصاد محلی    | ۱/۷۰ | ۳/۰۶  | ۲/۹۲        | ۲/۱۷         | ۲/۵۳    | ۱/۶۹      | ۴/۲۲      | ۳/۲۳ | ۳/۱۴   | ۲/۳۳      | ۲/۳۴ | ۲/۶۸ | ۲/۲۶      | ۱/۹۶  |
|                   | دسترسی به منابع مالی موجود   | ۲/۱۱ | ۲/۹۷  | ۳/۰۰        | ۱/۰۰         | ۲/۴۰    | ۱/۷۹      | ۳/۴۲      | ۲/۹۹ | ۲/۹۹   | ۲/۶۳      | ۲/۲۵ | ۲/۶۰ | ۲/۵۷      | ۱/۹۰  |
|                   | حمایت‌های مالی و اقتصادی     | ۲/۰۲ | ۲/۹۱  | ۳/۳۸        | ۱/۵۰         | ۲/۳۵    | ۲/۲۵      | ۳/۶۷      | ۳/۲۲ | ۲/۷۷   | ۲/۱۳      | ۲/۱۳ | ۲/۶۷ | ۲/۰۵      | ۱/۸۱  |
|                   | تولید، فروش و بازاریابی      | ۱/۸۲ | ۲/۹۶  | ۳/۱۰        | ۱/۰۰         | ۲/۶۴    | ۲/۴۷      | ۳/۲۷      | ۳/۱۳ | ۲/۹۶   | ۲/۴۰      | ۲/۲۶ | ۲/۶۵ | ۲/۳۰      | ۱/۹۵  |
| توسعه اجتماعی     | دسترسی به آموزش و مشاوره     | ۲/۰۸ | ۲/۹۴  | ۳/۲۹        | ۲/۲۹         | ۲/۷۷    | ۲/۶۰      | ۳/۷۱      | ۳/۰۵ | ۳/۱۱   | ۲/۲۹      | ۲/۳۵ | ۲/۸۷ | ۲/۳۹      | ۱/۹۶  |
|                   | افزایش آگاهی و تعامل اجتماعی | ۲/۱۱ | ۳/۰۶  | ۳/۴۰        | ۲/۰۰         | ۲/۴۸    | ۲/۷۷      | ۳/۷۳      | ۳/۱۰ | ۳/۰۹   | ۲/۳۰      | ۲/۲۷ | ۲/۶۹ | ۲/۲۹      | ۲/۰۵  |
|                   | کاهش مهاجرت                  | ۲/۴۵ | ۳/۴۴  | ۲/۰۰        | ۳/۰۰         | ۲/۲۰    | ۲/۵۰      | ۴/۰۰      | ۳/۲۱ | ۳/۲۱   | ۳/۰۰      | ۲/۴۶ | ۲/۸۸ | ۲/۶۸      | ۲/۱۲  |
|                   | تعامل فرهنگی                 | ۲/۳۵ | ۳/۲۴  | ۳/۱۳        | ۳/۰۰         | ۲/۵۸    | ۲/۶۰      | ۴/۰۰      | ۳/۱۲ | ۳/۱۱   | ۲/۲۵      | ۲/۴۱ | ۲/۹۴ | ۲/۵۱      | ۲/۰۳  |
| توسعه فرهنگی      | مدیریت منابع محلی            | ۱/۸۲ | ۳/۱۹  | ۲/۰۰        | ۲/۰۰         | ۳/۰۰    | ۲/۳۳      | ۳/۰۰      | ۳/۰۴ | ۳/۰۰   | ۱/۵۰      | ۲/۳۶ | ۲/۸۵ | ۲/۶۴      | ۱/۹۶  |
|                   | سازگار زیست-محیطی            | ۱/۷۵ | ۲/۶۶  | ۳/۲۵        | ۱/۵۰         | ۲/۵۵    | ۲/۳۳      | ۳/۰۸      | ۳/۱۱ | ۲/۹۰   | ۲/۵۰      | ۲/۳۸ | ۲/۹۰ | ۲/۴۱      | ۲/۰۳  |
|                   | حفاظت تنوع زیستی و جاذبه‌ها  | ۲/۰۶ | ۲/۷۳  | ۲/۸۹        | ۲/۵۶         | ۲/۵۱    | ۲/۵۷      | ۴/۲۶      | ۳/۰۵ | ۳/۰۳   | ۲/۳۳      | ۲/۲۵ | ۲/۹۰ | ۲/۳۷      | ۱/۹۶  |
|                   | مدیریت و رهبری               | ۲/۱۴ | ۲/۵۳  | ۲/۷۵        | ۲/۵۰         | ۲/۴۰    | ۲/۲۵      | ۴/۰۰      | ۳/۲۳ | ۳/۱۵   | ۲/۰۰      | ۲/۲۹ | ۲/۹۲ | ۲/۶۸      | ۱/۹۰  |
| توسعه مدیریتی     | نهادی سازی و شبکه‌سازی       | ۲/۱۱ | ۲/۲۴  | ۲/۸۸        | ۲/۰۰         | ۲/۲۵    | ۲/۴۲      | ۳/۵۰      | ۳/۳۲ | ۳/۱۶   | ۲/۰۰      | ۱/۹۹ | ۲/۷۳ | ۲/۴۳      | ۱/۹۱  |
|                   | حمایت‌های قانونی و مشورتی    | ۲/۰۹ | ۲/۳۳  | ۳/۲۲        | ۲/۳۳         | ۲/۹۶    | ۲/۴۱      | ۳/۶۷      | ۳/۱۵ | ۳/۱۷   | ۲/۵۰      | ۲/۲۷ | ۲/۶۹ | ۲/۴۲      | ۱/۹۵  |
|                   | توسعه راه ارتباطی و حمل‌ونقل | ۲/۱۸ | ۲/۴۲  | ۳/۱۳        | ۲/۲۵         | ۲/۴۵    | ۳/۰۰      | ۴/۴۲      | ۳/۰۵ | ۳/۰۹   | ۲/۶۳      | ۲/۳۸ | ۲/۹۲ | ۲/۴۵      | ۲/۱۲  |
|                   | زیرساخت‌های عمومی            | ۲/۱۸ | ۲/۳۱  | ۲/۵۰        | ۲/۶۷         | ۲/۷۳    | ۲/۹۴      | ۴/۱۱      | ۳/۰۵ | ۳/۰۰   | ۱/۸۳      | ۲/۲۴ | ۲/۷۵ | ۲/۴۳      | ۱/۹۹  |
| توسعه روان‌شناختی | فناوری ارتباطات و اطلاعات    | ۲/۲۵ | ۲/۴۱  | ۳/۱۳        | ۲/۵۰         | ۲/۶۰    | ۳/۲۵      | ۳/۷۵      | ۳/۰۳ | ۲/۸۴   | ۲/۳۸      | ۲/۲۰ | ۲/۹۱ | ۲/۲۹      | ۱/۹۹  |
|                   | نوآوری و خلاقیت              | ۱/۸۹ | ۲/۸۶  | ۳/۱۳        | ۳/۲۵         | ۲/۷۰    | ۳/۲۹      | ۳/۷۵      | ۳/۱۵ | ۲/۸۶   | ۲/۱۳      | ۲/۳۱ | ۲/۹۲ | ۲/۶۶      | ۱/۹۷  |
|                   | مهارت و دانش فنی             | ۱/۹۷ | ۲/۷۵  | ۳/۱۷        | ۳/۳۳         | ۲/۹۳    | ۳/۵۶      | ۳/۵۶      | ۳/۱۳ | ۲/۷۶   | ۲/۵۰      | ۲/۲۰ | ۲/۹۰ | ۲/۱۷      | ۱/۹۹  |
|                   | اعتمادبه‌نفس و ریسک‌پذیری    | ۲/۲۷ | ۳/۱۷  | ۲/۵۰        | ۳/۰۰         | ۳/۱۶    | ۳/۷۳      | ۴/۰۰      | ۳/۱۶ | ۳/۰۳   | ۲/۴۰      | ۲/۵۰ | ۲/۹۴ | ۲/۳۶      | ۲/۰۳  |
| آینده‌نگری        |                              | ۲/۶۸ | ۳/۵۲  | ۳/۱۳        | ۳/۲۵         | ۲/۶۵    | ۴/۰۸      | ۴/۱۷      | ۳/۱۵ | ۲/۲۸   | ۲/۶۳      | ۲/۷۴ | ۳/۲۱ | ۲/۳۶      | ۲/۰۸  |

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

در ادامه برای بررسی تفاوت و رتبه‌بندی گویه‌های شاخص‌های متغیر توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی از آزمون فریدمن استفاده شده است. نتایج آزمون مذکور در بررسی تفاوت و رتبه‌بندی گویه‌های ابعاد مختلف با آماره کای اسکوتر نشان می‌دهد که گویه‌های ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، زیست-محیطی، نهادی، مدیریتی، زیرساختی، فنی، فردی و روان‌شناختی با یکدیگر تفاوت معنی‌دار دارند ( $p < 0.05$ ) و معناداری به‌دست‌آمده مجوز رتبه‌بندی گویه‌های این ابعاد است (جدول ۵).



جدول ۵- آزمون فریدمن در گویه های ابعاد متغیر توسعه بوم گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی

| شاخص             | بعد اقتصادی | بعد اجتماعی و فرهنگی | بعد زیست-محیطی | بعد نهادی و مدیریتی | بعد زیرساختی و فنی | بعد فردی و روان شناختی |
|------------------|-------------|----------------------|----------------|---------------------|--------------------|------------------------|
| مقدار کای اسکوئر | ۹۰/۰۳۴      | ۵۲/۰۶۳               | ۲۰/۹۳۰         | ۵۰/۸۰۵              | ۲۴/۷۸۷             | ۱۶۵/۰۰۱                |
| درجه آزادی       | ۱۸          | ۲۱                   | ۱۳             | ۱۴                  | ۱۴                 | ۱۵                     |
| میزان معناداری   | ۰/۰۰۱       | ۰/۰۰۱                | ۰/۰۰۷          | ۰/۰۰۱               | ۰/۰۳۷              | ۰/۰۰۱                  |

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۳

یافته های مربوط به آزمون فریدمن نشان می دهد بهترین رتبه در بعد اقتصادی مربوط به گویه «تنوع بخشی به محصولات و فعالیت های روستایی» و در مرتبه بعد «ارتقای سطح و کیفیت زندگی خانوارهای روستایی منطقه» است و «ارائه تسهیلات و حمایت های غیرمالی و زیرساختی با تمهیدات خاص به کارآفرینی بوم گردی» در رتبه آخر قرار دارد. بهترین رتبه در بعد اجتماعی و فرهنگی مربوط به گویه «حفظ، رعایت آداب، رسوم، مراسم سنتی، فرهنگ منحصر به فرد روستایی» و در مرتبه بعد «افزایش حس تعلق خاطر روستاییان» است و «افزایش تعامل ها از طریق توسعه شبکه های گوناگون تعاون روستایی» در رتبه آخر قرار دارد. بهترین رتبه در بعد زیست-محیطی مربوط به گویه «حفظ منابع و جاذبه های طبیعی و حفاظت از محیط زیست با بهره برداری صحیح» و در مرتبه بعد «کاهش آلودگی منابع طبیعی پایه و کاهش ضایعات در فعالیت های بوم گردی» است و «توسعه مدیریت پسماند در روستاها و تعیین استانداردهای زیست-محیطی برای بهره برداری از منابع محیط زیست روستایی» در رتبه آخر قرار دارد. بهترین رتبه در بعد نهادی و مدیریتی مربوط به گویه «وجود مکان های بومی که اطلاعات راجع به توسعه بوم گردی کارآفرینی محور در آنها در دسترس است» و در مرتبه بعد «ایجاد محیط و فضای آرام و احساس پایداری کسب و کارها در روستا» است و «وجود سازمان های مرتبط با بوم گردی کارآفرینی محور» در رتبه آخر قرار دارد. بهترین رتبه در بعد زیرساختی و فنی مربوط به گویه «وجود تشکیلات، بسترها و زیرساخت های فیزیکی ارتباطی» و در مرتبه بعد «وجود سیستم حمل و نقل و ارتباطات فیزیکی» است و «بهره گیری از رسانه های جمعی و شبکه های اجتماعی برای انجام تبلیغات و اطلاع رسانی درباره جاذبه های بوم گردی» در رتبه آخر قرار دارد. بهترین رتبه در بعد فردی و روان شناختی مربوط به گویه «توجه به آینده خانواده و فرزندان» و در مرتبه بعد «افزایش انگیزه تغییر در کیفیت زندگی» است و «استفاده از دانش فنی و شیوه های نو در فعالیت های بوم گردی» در رتبه آخر تأثیر گذاری در بعد فردی و روان شناختی قرار دارد.

برای ارزیابی وضعیت موجود شاخص های متغیر توسعه بوم گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی در مرحله اول گویه های هر شاخص با استفاده از نرم افزار SPSS جمع و یکی شدند و شاخص ها حاصل گردید لذا باتوجه به اینکه شاخص ها دارای مقیاس فاصله ای شد، برای بررسی نرمال بودن توزیع شاخص ها از خطای استاندارد ضرایب کشیدگی و چولگی استفاده شد که نتایج آزمون نرمال بودن در مورد شاخص ها مورد تأیید قرار گرفت. بنابراین در ادامه برای ارزیابی وضعیت موجود شاخص های متغیر توسعه بوم گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی از آزمون پارامتریک تی-تک نمونه ای استفاده شد.

نتایج حاصل از آزمون تی در شاخص های بعد اقتصادی نشان داد در تمام شاخص ها، میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان منفی و از ۳ کوچک تر و در حد متوسط به پایین است. به عبارت دیگر میانگین جامعه کمتر از مقدار مورد آزمون است که این نتیجه گویای عدم رشد شاخص های بعد اقتصادی توسعه بوم گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی در روستاهای منطقه در حد مطلوب است. همچنین رشد یافته ترین شاخص، «شکوفایی و رشد اقتصاد محلی» است.

نتایج آزمون تی در شاخص های بعد اجتماعی و فرهنگی نشان داد در تمام شاخص ها میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان منفی و از ۳ کوچک تر و در حد متوسط به پایین است. بدین معنی که میانگین شاخص مذکور در جامعه کمتر

از مقدار مورد آزمون بوده که این نتیجه گویای این است که شاخص‌های بعد اجتماعی و فرهنگی توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی در روستاهای منطقه مورد مطالعه در حد مطلوب رشد نکرده و نتوانسته است سبب توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی گردد ( $p < 0/05$ ). رشدیافته‌ترین شاخص نیز، «کاهش مهاجرت» است.

نتایج آزمون تی در شاخص‌های بعد زیست-محیطی نشان داد که در تمام شاخص‌ها میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان منفی و از ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. در واقع میانگین شاخص‌های بعد زیست-محیطی در جامعه کمتر از مقدار مورد آزمون است. این نتیجه گویای این است که شاخص‌های بعد زیست-محیطی توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی در روستاهای منطقه در حد مطلوب رشد نکرده و نتوانسته سبب توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی گردد ( $p < 0/05$ ). رشدیافته‌ترین شاخص نیز، «مدیریت و استفاده از منابع محلی سازگار زیست-محیطی» است.

نتایج آزمون تی در شاخص‌های بعد نهادی و مدیریتی نشان می‌دهد که در تمام شاخص‌ها میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. بدین معنی که میانگین شاخص‌های بعد نهادی و مدیریتی در جامعه مورد بررسی کمتر از مقدار مورد آزمون است. این نتیجه گویای این است که شاخص‌های بعد نهادی و مدیریتی توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی در روستاهای منطقه در حد مطلوب رشد نکرده و نتوانسته سبب توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی گردد ( $p < 0/05$ ). رشدیافته‌ترین شاخص نیز «مدیریت و رهبری» است.

نتایج آزمون تی در شاخص‌های بعد زیرساختی و فنی نشان می‌دهد که در تمام شاخص‌ها میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان منفی و از ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. بدین معنی که میانگین در جامعه مورد بررسی کمتر از مقدار مورد آزمون است که این نتیجه گویای این است که شاخص‌های بعد مذکور در روستاهای منطقه در حد مطلوب رشد نکرده و نتوانسته سبب توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی گردد ( $p < 0/05$ ). رشدیافته‌ترین شاخص بعد زیرساختی و فنی شاخص «توسعه راه‌های ارتباطی و حمل‌ونقل» است.

نتایج آزمون تی در شاخص‌های بعد فردی و روان‌شناختی نشان می‌دهد که در تمام شاخص‌ها به جز شاخص آینده‌نگری که در حد متوسط است، میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان منفی و از ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. بدین معنی که میانگین شاخص‌های بعد فردی و روان‌شناختی به جز شاخص آینده‌نگری در جامعه مورد بررسی، کمتر از مقدار مورد آزمون است. این نتیجه گویای این است که شاخص‌های بعد فردی و روان‌شناختی به جز شاخص آینده‌نگری در روستاهای منطقه در حد مطلوب رشد نکرده است ( $p < 0/05$ ). رشدیافته‌ترین شاخص نیز «آینده‌نگری» است (جدول ۶).

جدول ۶- بررسی میانگین ابعاد متغیر توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی

| شاخص و متغیرهای تحقیق               | میانگین | انحراف معیار | آماره تی | میزان معناداری |
|-------------------------------------|---------|--------------|----------|----------------|
| بعد اقتصادی                         | ۲/۶۴    | ۰/۸۱         | -۷/۳۹    | ۰/۰۰۱          |
| شکوفایی و رشد اقتصاد محلی           | ۲/۷۱    | ۰/۹۱         | -۵/۳۱    | ۰/۰۰۱          |
| دسترسی به سرمایه و منابع مالی موجود | ۲/۶۲    | ۰/۸۸         | -۷/۲۹    | ۰/۰۰۱          |
| حمایت‌های مالی و اقتصادی            | ۲/۶۰    | ۰/۹۳         | -۷/۲۹    | ۰/۰۰۱          |
| تولید، فروش و بازاریابی تولیدات     | ۷/۶۵    | ۰/۹۲         | -۶/۳۶    | ۰/۰۰۱          |
| بعد اجتماعی و فرهنگی                | ۲/۷۷    | ۰/۸۰         | -۴/۸۱    | ۰/۰۰۱          |
| دسترسی به آموزش، مشاوره و تجربیات   | ۲/۷۰    | ۰/۸۵         | -۵/۸۸    | ۰/۰۰۱          |
| افزایش آگاهی‌ها و تعامل اجتماعی     | ۲/۷۲    | ۰/۸۸         | -۵/۴۰    | ۰/۰۰۱          |
| کاهش مهاجرت                         | ۲/۸۸    | ۱/۰۲         | ۲/۰۴     | ۰/۰۴           |

| شاخص و متغیرهای تحقیق                            | میانگین | انحراف معیار | آماره تی | میزان معناداری |
|--------------------------------------------------|---------|--------------|----------|----------------|
| تعامل فرهنگی                                     | ۲/۸۰    | ۰/۸۴         | -۴/۱۰    | ۰/۰۰۱          |
| بعد زیست-محیطی                                   | ۲/۶۶    | ۰/۸۰         | -۷/۲۰    | ۰/۰۰۱          |
| مدیریت و استفاده از منابع محلی سازگار زیست-محیطی | ۲/۶۹    | ۱/۰۹         | -۴/۷۷    | ۰/۰۰۱          |
| سازگار زیست-محیطی                                | ۲/۶۴    | ۰/۹۰         | -۶/۸۳    | ۰/۰۰۱          |
| حفاظت از تنوع زیستی و منابع و جاذبه ها           | ۲/۶۵    | ۰/۷۸         | -۷/۵۵    | ۰/۰۰۱          |
| بعد نهادی و مدیریتی                              | ۲/۶۵    | ۰/۸۳         | -۷/۱۰    | ۰/۰۰۱          |
| مدیریت و رهبری                                   | ۲/۶۹    | ۱/۰۰         | -۵/۲۵    | ۰/۰۰۱          |
| نهادی سازی و شبکه سازی                           | ۲/۶۲    | ۰/۹۶         | -۶/۶۵    | ۰/۰۰۱          |
| سیاست گذاری و حمایت های قانونی و مشورتی          | ۲/۶۴    | ۰/۸۳         | -۷/۳۰    | ۰/۰۰۱          |
| بعد زیرساختی و فنی                               | ۲/۶۲    | ۰/۷۳         | -۸/۵۸    | ۰/۰۰۱          |
| توسعه راه های ارتباطی و حمل و نقل                | ۲/۶۸    | ۰/۸۰         | -۶/۶۸    | ۰/۰۰۱          |
| زیرساخت های عمومی                                | ۲/۶۰    | ۰/۹۱         | -۷/۴۰    | ۰/۰۰۱          |
| فناوری ارتباطات و اطلاعات                        | ۲/۵۹    | ۰/۷۴         | -۹/۲۸    | ۰/۰۰۱          |
| بعد فردی و روان شناختی                           | ۲/۸۰    | ۰/۷۸         | -۴/۲۱    | ۰/۰۰۱          |
| نوآوری و خلاقیت                                  | ۲/۷۰    | ۰/۸۸         | -۵/۶۹    | ۰/۰۰۱          |
| مهارت و دانش فنی                                 | ۲/۶۵    | ۰/۸۸         | -۶/۶۷    | ۰/۰۰۱          |
| اعتماد به نفس و ریسک پذیری                       | ۲/۸۱    | ۰/۸۶         | -۳/۶۱    | ۰/۰۰۱          |
| آینده نگری                                       | ۳/۰۵    | ۰/۹۸         | -۰/۸۹    | ۰/۳۸           |

منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۳

## ۵- بحث و فرجام

امروزه به دلیل چالش های ناشی از اقتصاد سرمایه داری در زمینه تخریب زیست-محیطی، بیکاری، استفاده بی رویه از منابع و در حاشیه قرار گرفتن اقتصادهای محلی، زمینه توجه به الگوهای جدید اقتصادی در مناطق روستایی فراهم شده است. یکی از شیوه های تغییر و تحول که در اقتصادهای محلی بیشتر کشورهای جهان جلب توجه کرده است، تقویت کارآفرینان و فعالیت های نوآورانه ای است که در اغلب بخش های اقتصادی روستاها از جمله کشاورزی، صنعت و خدمات در حال رشد است. از جمله بخش های اقتصادی مورد توجه کارآفرینان در مناطق روستایی، صنعت بوم گردی است؛ زیرا روستاها به جهت دارا بودن میراث طبیعی و فرهنگی بکر اغلب در سطح منطقه ای و در برخی از موارد در سطح ملی به منزله کانون های تفریح و اوقات فراغت به شمار می آیند. بنابراین در این پژوهش واکاوی وضعیت شاخص های بوم گردی با تأکید بر رویکرد کارآفرینی روستایی در استان کهگیلویه و بویراحمد مورد توجه قرار گرفته است.

یافته های تجربی پژوهش در سه بخش ویژگی های فردی نمونه های پژوهش، یافته های توصیفی و یافته های استنباطی خلاصه شده است. یافته های توصیفی شاخص های توسعه بوم گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی نشان داد که متغیر توسعه بوم گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی در وضع موجود متشکل از ۶ بعد (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، زیست-محیطی، نهادی و مدیریتی، زیرساختی و فنی و بعد فردی و روان شناختی) است. میانگین تمام ابعاد کمتر از میانه نظری ۳ است. همچنین بیشترین میانگین متعلق به بعد فردی و روان شناختی با میانگین ۲/۸۰ و کمترین میانگین نیز متعلق به بعد زیرساختی و فنی با میانگین ۲/۶۲ است. پایین بودن میانگین در شاخص های هریک از ابعاد نشان داد که وضعیت موجود توسعه بوم گردی در وضعیت مناسبی قرار نگرفته است. به طوری که بوم گردی در منطقه مورد مطالعه از حمایت مالی و اقتصادی پایینی برخوردار است، دسترسی به آموزش، مشاوره و تجربیات در سطح پایینی است، به سازگاری زیست-محیطی در بوم گردی ها توجه نمی گردد، به نهادی سازی و شبکه سازی در بوم گردی ها توجه کمی می شود و فناوری

ارتباطات و اطلاعات و مهارت و دانش فنی در سطح پایینی است. هم‌راستا با این نتایج، یافته‌های پژوهش ایزاک رامانو<sup>۱</sup> (۲۰۲۲) در شهر موسینه نشان دادند میانگین ابعاد متغیر توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی در جامعه مورد بررسی کمتر از مقدار مورد آزمون است. نتایج حاصل از آزمون تی در شاخص‌های بعد اقتصادی نشان داد در تمام شاخص‌ها میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. رشد یافته‌ترین شاخص نیز «شکوفایی و رشد اقتصاد محلی» است. در شاخص‌های بعد اجتماعی و فرهنگی نیز در تمام شاخص‌ها میانگین واقعی از ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. رشد یافته‌ترین شاخص نیز «کاهش مهاجرت» است. در شاخص‌های بعد زیست-محیطی نیز در تمام شاخص‌ها میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان منفی و از ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. رشد یافته‌ترین شاخص نیز «مدیریت و استفاده از منابع محلی سازگار زیست-محیطی» است. در شاخص‌های بعد نهادی و مدیریتی نتایج نشان داد که در تمام شاخص‌ها میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. رشد یافته‌ترین شاخص نیز «مدیریت و رهبری» است. در شاخص‌های بعد زیرساختی و فنی نیز تمام شاخص‌ها میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان منفی و از ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. رشد یافته‌ترین شاخص نیز «توسعه راه‌های ارتباطی و حمل‌ونقل» است. در شاخص‌های بعد فردی و روان‌شناختی نیز در تمام شاخص‌ها به جز شاخص آینده‌نگری که در حد متوسط است، میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان منفی و از ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. رشد یافته‌ترین شاخص نیز «آینده‌نگری» است.

بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی به‌عنوان یک‌روند نوظهور و در حال گسترش در سطح جهانی از یک‌سو توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست را هدف قرار می‌دهد و از سوی دیگر، فرصت‌های اقتصادی جدید را در زمینه گردشگری ایجاد می‌کند و به‌عنوان یک مدل کسب‌وکار، در جوامع محلی و مناطق روستایی به کار گرفته می‌شود اما با توجه به نتایج اخذ شده از برداشت میدانی در منطقه مورد مطالعه مهم‌ترین مشکل در بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی روستاهای استان، ناشناخته بودن مقوله بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی است که از موانع گسترش فرهنگ بوم‌گردی محسوب می‌شود. البته یافته‌ها نیز خلأهایی از جمله حمایت مالی و اقتصادی پایین بوم‌گردی در منطقه، سطح پایین دسترسی به آموزش، مشاوره و تجربیات، عدم توجه به سازگاری زیست-محیطی و نهادسازی و شبکه‌سازی در بوم‌گردی‌ها، سطح پایین فناوری ارتباطات و اطلاعات و مهارت و دانش فنی است لذا وضعیت موجود بوم‌گردی با رویکرد کارآفرینی در روستاهای بوم‌گردی استان کهگیلویه و بویراحمد نامطلوب است. در مجموع می‌توان به برخی دلایل زیر برای توسعه یافتگی و عدم توسعه یافتگی روستاهای مورد مطالعه در زمینه توسعه بوم‌گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی اشاره نمود.

دلایل مطلوبیت نسبی دره شهینز نزدیکی به مرکز استان و شهرستان، تبدیل بخش به شهرستان، چشم‌اندازهای متنوع گردشگری، قابلیت‌های میراث طبیعی-تاریخی-معنوی، امکانات و خدمات، قابلیت برگزاری جشنواره‌ها، آب‌وهوای بیلاقی است. در روستای دیل نیز وجود شاخص‌های بوم‌گردی اعم از میراث طبیعی-تاریخی-معنوی، فرصت جشنواره برداشت انار، نزدیکی به مراکز شهرستان و مناطق گردشگری استان تأثیر داشته است. در سربیشه عواملی مانند برخورداری از میراث طبیعی و معنوی، امکانات و خدمات، قابلیت برگزاری جشنواره یاخته‌های رازی، خلاقیت در حوزه صنایع دستی، نزدیکی به مرکز شهرستان مؤثر است. در بی‌بی‌حکیمه برخورداری از میراث طبیعی-تاریخی-معنوی، امکانات و خدمات، وجود زیارتگاه بی‌بی‌حکیمه (خواهر امام رضا)، وجود ذخایر نفت و گاز، ارتباط با مراکز استان و شهرستان اثرگذار است. برای روستای ایدنک نیز برخورداری از شاخص‌های بوم‌گردی اعم از میراث طبیعی فراوان، میراث معنوی، امکانات و خدمات، شرایط آب‌وهوایی، سطح تحصیلی بالای مردم و نزدیکی به مرکز شهرستان مؤثر است. روستای مارین نیز به دلیل نزدیکی به مرکز شهرستان، برخورداری از شاخص‌های بوم‌گردی، امکانات و خدمات، وجود محور خلاقیت، استخراج مغز درخت بنه

<sup>1</sup>. Isaac Ramaano

در حد مطلوب نسبی قرار دارد. در روستای میمند به دلیل فاصله از مرکز استان (قرارگیری در مرز استان کهگیلویه و بویراحمد و چهارمحال و بختیاری) این مطلوبیت بسیار پایین تر است. با توجه به مشکلات پیشروی منطقه مورد مطالعه در زمینه توسعه بوم گردی کارآفرینی محور برای ترویج بوم گردی و بازاریابی مناسب می توان از ایجاد وبسایت و حضور آنلاین، استفاده از رسانه های اجتماعی، تولید محتوای جذاب، همکاری با تأمین کنندگان محلی، تبلیغات و همایش ها استفاده کرد. برای توسعه مشارکت های محلی و ارتقای اقتصاد منطقه، تشویق به خرید و مصرف محلی، توسعه صنایع محلی، آموزش و ارتقای مهارت های محلی می تواند مفید باشد. برای توسعه دسترسی به آموزش، مشاوره و تجربیات بوم گردی مبتنی بر کارآفرینی روستایی، می توان به ایجاد مراکز آموزشی، ارائه مشاوره، ایجاد شبکه ها و ارتباطات، ترویج و آموزش، برگزاری رویدادها و نمایشگاه ها، ایجاد شراکت و تعامل با سازمان ها، تبلیغ، ایجاد حوزه های آموزشی محلی اشاره کرد.

## ۶- منابع

- آینه، معصومه، مختاری، محمدعلی، حسین پور، مهدی، و اعظمی، محسن (۱۴۰۱). طراحی الگوی نوآوری باز با رویکرد توسعه کارآفرینانه (مطالعه موردی: تعاونی های روستایی مرزی آسیب دیده در همه گیری کووید ۱۹). *روستا و توسعه پایدار فضا*، ۳(۱)، ۸۱-۱۰۰. <https://doi.org/10.22077/vssd.2022.5115.1084>
- ابراهیم پور لنبران، احد، زیاری، کرامت اله، حاتمی نژاد، حسین، و پوراحمد، احمد (۱۳۹۹). الگوریتم پیشنهادی برای تشخیص جایگاه مقصد گردشگری در چرخه حیات. *نشریه گردشگری شهری*، ۷(۱)، ۱۷-۳۵. <https://doi.org/10.22059/jut.2018.260599.503>
- ابراهیمی فیلی، فاطمه، رمزیاری، حجت، و کلانتری، خلیل. (۱۴۰۰). تحلیل چالش ها و نقش سازمان های غیردولتی در توسعه بوم گردی در مناطق روستایی. *گردشگری و توسعه*، ۱۰(۲)، ۲۰۱-۲۰۴. DOI: [10.22034/JTD.2020.232105.2039](https://doi.org/10.22034/JTD.2020.232105.2039)
- ایمانی، بهرام، و عظیمی، احمد (۱۴۰۰). بررسی قابلیت ها و ظرفیت های توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی (مورد مطالعه: روستاهای بخش خورش رستم شهرستان خلخال). *روستا و توسعه پایدار فضا*، ۲(۴)، ۱-۱۶. <https://doi.org/10.22077/vssd.2022.4953.1061>
- جعفریانه، محمدرضا (۱۳۹۹). کارآفرینی موتور محرک توسعه. تهران: شریف: ۲۰۸-۱. <https://www.gisoom.com/>
- خاتونی، گین، و کلاهی، مهدی (۱۳۹۸). *اقتصاد بوم گردی*. همایش ملی توسعه پایدار (با رویکرد فرصت ها و چالش های سرمایه گذاری در منطقه ترشیز). کاشمر: مرکز آموزش عالی کاشمر. ۹-۱.
- دری سده، سولماز، و توکلی، مرتضی. (۱۴۰۰). بررسی و ارزیابی سواد مالی کارآفرینان روستایی شهرستان سمیرم استان اصفهان. *روستا و توسعه پایدار فضا*، ۲(۱)، ۹۷-۱۱۲. <https://doi.org/10.22077/vssd.2021.4699.1037>
- دهقانی، امین، و جمینی، داود. (۱۳۹۹). ظرفیت های اقتصادی گردشگری و توسعه فضاهای روستایی (مورد مطالعه: شهرستان روانسر). *روستا و توسعه پایدار فضا*، ۱(۳)، ۳۵-۵۰. <https://doi.org/10.22077/vssd.2021.3993.1018>
- ربیعی مندجین، محمدرضا، اروجی، حسن، و علی زاده، محمد (۱۴۰۰). تبیین مدل توسعه سیستم اقامتگاه های بوم گردی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: شهرستان خلخال). *مطالعات مدیریت گردشگری (مطالعات جهانگردی)*، ۱۶(۵۳)، ۳۵۹-۳۹۲. <https://doi.org/10.22054/tms.2021.41163.2119>
- رضایی، بیژن، نادری، نادر، و سلیمانی، معین (۱۳۹۹). راهبردهای توسعه اکوسیستم کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان کرمانشاه. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۹(۱): ۶۷-۹۴. <http://serd.khu.ac.ir/article-fa.html۱-۳۴۸۹>
- سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد، (۱۴۰۲). *سالنامه آماری*. تهران: اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی. <https://www.mcth.ir/documents/EntryId/79>
- سجاسی قیداری، حمدالله، رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، و مهدوی، داوود (۱۳۹۵). *توسعه پایدار کارآفرینی گردشگری با تأکید بر مناطق روستایی*. تهران: سمت. <https://samt.ac.ir/fa/book/651/>
- سلیمی سبحان، محمدرضا، فیضی، سلمان، و یاپنگ غراوی، محمد (۱۳۹۷). تحلیل اثرات کارآفرینی بر توسعه پایدار گردشگری روستایی شهرستان اردبیل. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۷(۴): ۲۱-۳۶. <http://serd.khu.ac.ir/article-fa.html۱-۳۲۱۱>



- شاهد، سیدحسین، و فتحی‌نیا، ابراهیم (۱۳۹۵). بررسی دیدگاه‌های اقتصادی کارآفرینی روستایی. سومین همایش یافته‌های نوین علوم مدیریت، کارآفرینی و آموزش ایران. <https://civilica.com/doc/692526>
- عباسی، محمدجواد، سجادی، ژیلا، عبدالهی، علی، و رضویان، محمدتقی (۱۳۹۹). تبیین عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی گردشگری روستایی در ایران. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۵(۵۲)، ۱-۲۶. doi: [10.22054/tms.2020.46417.2204](https://doi.org/10.22054/tms.2020.46417.2204)
- علم بیگی، امیر، بامدی، مجتبی، فهام، الهام، بابازاده، الهه (۱۴۰۰). تفکیک سطوح امکان‌گرایی در کارآفرینی صاحبان کسب‌وکار پرورش مرغ بومی در استان سیستان و بلوچستان بر مبنای الگوریتم نایو بیز. نشریه علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۱۷(۲): ۴۷-۶۲. [https://www.iaeej.ir/article\\_141939.html?lang=en](https://www.iaeej.ir/article_141939.html?lang=en)
- عینالی، جمشید، محمدی یگانه، بهروز، قاسملو، حسن، و بیگدلی، اعظم (۱۴۰۰). ارزیابی نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی روستایی، مطالعه موردی: روستاهای واقع در محور ارتباطی زنجان-آببر. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۱ (۲-پیاپی ۴۲): ۱۶۷-۱۸۳. [https://www.jgeoqeshm.ir/article\\_137120.html?lang=en](https://www.jgeoqeshm.ir/article_137120.html?lang=en)
- عنابستانی، علی‌اکبر، گیاهی، حسن، و جوانشیری، مهدی (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل آثار ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی (نمونه: روستای رادکان شهرستان چناران). برنامه‌ریزی فضایی، ۹(۱): ۲-۱۸. doi: [10.22108/sppl.2018.108017.1132](https://doi.org/10.22108/sppl.2018.108017.1132)
- فتوحی، مجید، حسینی‌نیا، غلامحسین، و سجادی، سید مجتبی (۱۳۹۹). طراحی و تبیین الگوی توسعه کارآفرینی روستایی با ارائه یک راهبرد جدید بر اساس گردشگری کشاورزی: رویکرد داده‌بنیاد مطالعه موردی (روستاهای شاخص استان یزد). نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۳ (۱-پیاپی ۴۹): ۳۸۰-۳۵۶. <https://sanad.iau.ir/journal/geography/Article/679491?jid=679491>
- کرمی، آیت‌الله، و علی‌یاری، ندا (۱۴۰۰). شناسایی عوامل مؤثر بر کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان شیراز. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۱۰ (۳۵): ۱۹۵-۲۱۲. <http://serd.khu.ac.ir/article-1-3675-fa.html>
- محمدی یگانه، بهروز، عینالی، جمشید، و بیگدلی، اعظم (۱۳۹۵). نقش کارآفرینی در توسعه مناطق روستایی با تأکید بر گردشگری (مورد: دهستان حصار ولیعصر- شهرستان آوج). فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۶(۲۱): ۱۹۳-۲۰۴. [https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article\\_1791\\_276.html?lang=en](https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_1791_276.html?lang=en)
- مرادی، حشمت، پورسعید، علیرضا، واحدی، مرجان، و آرایش، محمدباقر (۱۳۹۹). طراحی مدل توسعه بوم‌گردی روستاهای هدف گردشگری استان کرمانشاه. گردشگری و توسعه، ۹(۱)، ۲۵-۴۶. <https://sid.ir/paper/370448/en>
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، معاونت برنامه‌ریزی-دفتر آمار و اطلاعات. <https://src.ac.ir/>
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۲). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، معاونت برنامه‌ریزی-دفتر آمار و اطلاعات. <https://src.ac.ir/>
- موسوی، میرنجنف، و حکمت‌نیا، حسن (۱۴۰۰). کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای، انتشارات علم نوین.
- نعیم‌آبادی، نازنین، و جوان، فرهاد (۱۳۹۹). تحلیل عوامل اثرگذار بر طول اقامت گردشگران در بوم‌گردی‌های شهرستان مشهد. روستا و توسعه پایدار فضا، ۱۱(۱)، ۶۹-۸۴. <https://doi.org/10.22077/vssd.2020.3551.1004>

## References

- Abbasi, M., Sajjadi, J., Abdollahi, A., & Razavian, M. (2020). Explaining the Factors Affecting the Development of Rural Tourism Entrepreneurship in Iran. *Tourism Management Studies*, 15(52), 1-26. doi: 10.22054/tms.2020.46417.2204 [In Persian]
- Ainali, J., Mohammadi Yeganeh, B., Ghasemlou, H., Bigdali, A. (2021). Evaluation of the role of tourism in the development of rural entrepreneurship, case study: villages located in Zanjan-Abar communication axis. *Geography Quarterly (Regional Planning)*. 11 (2-series 42): 167-183. [https://www.jgeoqeshm.ir/article\\_137120.html?lang=en](https://www.jgeoqeshm.ir/article_137120.html?lang=en) [In Persian]
- Alambeigi, A, Bamedi, M, Faham, E, & Babazade, E. (2022). Classification of Effectuation Thinking Level in Entrepreneurship of Local Endemic Poultry Breeders in Sistan and Baluchestan Province Using the Naive Bayes Algorithm. *Iranian Agricultural Extension and Education Journal*, 17(2), 47-62. [https://www.iaeej.ir/article\\_141939.html?lang=en](https://www.iaeej.ir/article_141939.html?lang=en) [In Persian]
- Anabestani, A, Giyahi, H, & Javanshiri, M. (2018). An Analysis of the Effects of Establishing Ecotourism Residence on Development of Rural Settlements (A Case Study of Radakan



- Village, Chenaran County). *Spatial Planning*, 8(2), 1-24. doi: 10.22108/sppl.2018.108017.1132 [In Persian]
- Anabestani, Ali Akbar, Vehi, Hassan, and Javanshiri, Mehdi. (2017). Investigation and analysis of the effects of creating ecotourism residences on the development of rural settlements (example: Radkan village, Chenaran city). *Spatial planning*, 9(1): 2-18. doi: 10.22108/sppl.2018.108017.1132 [In Persian]
- Angessa, A. T., Lemma, B., Yeshitela, K., and Endrias, M. (2022). Community perceptions towards the impacts of ecotourism development in the central highlands of Ethiopia: the case of Lake Wanchi and its adjacent landscapes. *Heliyon*, 8(2): e08924. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e08924>
- Aquino, Richard S., Lück, Michael., A.Schänzel, Heike. (2018). A conceptual framework of tourism social entrepreneurship for sustainable community development. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 37: 23-32. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.09.001>
- Das, M, and Chatterjee, B. (2015). Ecotourism: A panacea or a predicament? *Tourism Management Perspectives*, 14: 3-16. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.01.002>
- Ebrahimi Fini, F, Varmazyari, H, & Kalantari, K. (2021). Analyzing the Challenges and Role of Non-governmental Organizations in the Development of Ecotourism in Rural Areas. *Journal of Tourism and Development*, 10(2), 201-204. doi: 10.22034/jtd.2020.232105.2039 [In Persian]
- Ebrahimpour Lanbaran, A, Zayyari, K., Hataminejad, H, & Pourahmad, A. (2020). The Proposed Algorithm for the Detection of Tourism Destination in the Life Cycle. *urban tourism*, 7(1), 17-35. doi: 10.22059/jut.2018.260599.503 [In Persian]
- Einali, J, mohammadi yeganeh, B, Ghasemloo, H, & Bigdeli, A. (2021). Evaluation of the Role of Tourism in the Development of Rural Entrepreneurship, Case Study: Villages Located in Zanjan-Abbar Connection Axis. *Geography (Regional Planning)*, 11(42), 167-183. [https://www.jgeoqeshm.ir/article\\_137120.html?lang=en](https://www.jgeoqeshm.ir/article_137120.html?lang=en) [In Persian]
- Fatuhi, Majid, Hosseininia, Gholamhossein, Sajjadi, Seyed Mojtabi. (2019). *Designing and explaining the development model of rural entrepreneurship by presenting a new strategy based on agricultural tourism: a case study foundation data approach (indicative villages of Yazd province)*. New Perspectives in Human Geography, 13(1-49): 356-380. <https://sanad.iau.ir/journal/geography/Article/679491?jid=679491> [In Persian]
- Gouvea, Raul, Lehneman, Leonardo,. Terra, Branca., (2022). Tribal economic development & entrepreneurship: A latin american perspective. *World Development Perspectives*, 26, 100403. <https://doi.org/10.1016/j.wdp.2022.100403>
- Handicrafts and Tourism Organization of Kohgiluyeh and Boyer Ahmad Province. (1402). *Statistical yearbook of Cultural Heritage*, Tehran: Department of Culture and Islamic Guidance. <https://www.mcth.ir/documents/EntryId/79> [In Persian]
- Harbiankova, A, and Gertsberg, L. (2022). Information Model for Sustainable Rural Development. *Energies*, 15(11): 1-15. <https://doi.org/10.3390/en15114009>
- Harnig, L. S. & Claudio, M. (2014), Touring responsibility: The trouble with 'going local' in community-based tourism in Thailand, *Geoforum*, 51, 96-106. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2013.10.004>.
- Isaac Ramaano, Azwindini. (2022). Musina Municipality tourism management and strategies: a sustainable-eco-tourism, inclusive business insights for the town, abutting peri-urban and countryside existences, *Management of Environmental Quality*, 33(3): 718-738. <https://www.emerald.com/insight/1477-7835.htm>
- Isaac Ramaano, Azwindini. (2022). Potential of ecotourism as a mechanism to buoy community livelihoods: the case of Musina Municipality, Limpopo, South Africa. *Journal of*



- Business and Socio-economic Development*, 1(1):47-70.  
<http://dx.doi.org/10.1108/JBSED-02-2021-0020>
- Jafar Panah, Mohammad Reza. (2019). *Entrepreneurship is the driver of development*. Tehran: Sharif: 1-208. <https://www.gisoom.com> [In Persian]
- Karami, Ayatollah, Yari-Nada, Ali. (2021). Identifying factors affecting entrepreneurship in rural areas of Shiraz. *Space Economy and Rural Development*, 10 (35): 212-195. <http://serd.khu.ac.ir/article-1-3675-fa.html> [In Persian]
- Khalili, S., Moridsadat, P., and Soltaninejad, H. (2020). Toward Sustainable Rural Ecotourism Evolution: The Case of Kiskan, Iran. *Geography, Environment, Sustainability*, 13(3): 39-48. <https://doi.org/10.24057/2071-9388-2019-133>
- Khatouni, Gin, and Kolahi, Mehdi. (2018). *Economy of Ecotourism. National sustainable development conference (with the approach of investment opportunities and challenges in Tarshiz region)*. Kashmir: Kashmir Higher Education Center. 1-9. <https://journalie.ir/fa/Article/16106> [In Persian]
- Kunjuraman, Velan., RosazmanHussin, Roslizawati CheAziz. (2022). Community-based ecotourism as a social transformation tool for rural community: A victory or a quagmire? *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 39 (4), 100524. DOI:[10.1016/j.jort.2022.100524](https://doi.org/10.1016/j.jort.2022.100524)
- Kusumastuti, R., Silalahi, M., Asmara, A.Y., Hardiyati, R., and Juwono, V. 2022. Finding the context indigenous innovation in village enterprise knowledge structure: a topic modeling. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 11(19): 1-15. <https://innovation-entrepreneurship.springeropen.com/articles/10.1186/s13731-022-00220-9>
- Mohammadi Yeganeh, Behrouz, Ainali, Jamshid, Bigdley, Azam. (2015). The role of entrepreneurship in the development of rural areas with an emphasis on tourism (Case: Hesar Valiasr village - Auj city). *Scientific-Research Quarterly of Regional Planning*, 6(21): 193-204. [https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article\\_1791\\_276.html?lang=en](https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_1791_276.html?lang=en) [In Persian]
- Moradi, Heshmat, Poursaeed, Alireza, Vahedi, Marjan, & Arayesh, Mohamad Baqer. (2020). Designing the ecotourism development model of the tourist destination villages of Kermanshah province. *Tourism and Development*, 9(1), 25-46. SID. <https://sid.ir/paper/370448/en> [In Persian]
- Mousavi, Miranjaf, and Hekmatnia, Hassan. (2021). *Using the model in geography with an emphasis on urban and regional planning*. Alam Navin Publications. <https://www.gisoom.com/book/1379059> [In Persian]
- Rabiei Mandjin, Mohammad Reza, OROJI, HASSAN, & ALIZADEH, MOHAMMAD. (2021). Explaining the Development Model of Ecolodges System in Rural Areas (Case Study: Khalkhal County). *Tourism Management Studies (Tourism Studies)*, 16(53), 359-392. Sid. <https://Sid.Ir/Paper/960525/En> [In Persian]
- Rebecca, C.H., Rose, B., and Bor, T. 2018. Eco-Lodges, a Future for Sustainable Tourism in Kenya. *Journal of Tourism, Hospitality and Sports*, 8: 37-41. <https://iiste.org/Journals/index.php/JTHS/article/view/22819>
- Rezaei, Bijan, Naderi, Nader, Soleimani, Moin. (2019). Strategies for the development of the entrepreneurial ecosystem in the rural areas of Kermanshah. *Spatial Economics and Rural Development*, 9(1): 67-94. <http://serd.khu.ac.ir/article-1-3489-fa.html> [In Persian]
- Salimi Soban, Mohammad Reza, Faizi, Salman, Yapong Gharavi, Mohammad. (2017). Analyzing the effects of entrepreneurship on the sustainable development of rural tourism in Ardabil city. *Spatial Economics and Rural Development*, 7(4): 21-36. URL: <http://serd.khu.ac.ir/article-1-3211-fa.html> [In Persian]

- Sejasi Ghedari, Hamdollah, Ruknuddin Eftekhari, Abdolreza, Mahdavi, Dawood. (2016). *Sustainable development of tourism entrepreneurship with emphasis on rural areas*. Tehran: Side. <https://samt.ac.ir/fa/book/651/> [In Persian]
- Shahid, Seyyed Hossein, Fathiniya, Ebrahim. (2015). Examining the economic perspectives of rural entrepreneurship. *The third conference of new findings of management, entrepreneurship and education sciences in Iran*. <https://civilica.com/doc/692526/> [In Persian]
- Shekari, Fatemeh, Ziaee, Mahmood, Faghihi, Abolhassan, Jomehpour, Mahmoud. (2022). Nomadic livelihood resilience through tourism. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 3 (1), 100034 <https://doi.org/10.1016/j.annale.2022.100034>
- Sojasi Qidari, H., Roknoddin Aftekhari, A., & Pourtaheri, M. (2014). Codifying And Reliability Measuring Of Ecotourism Entrepreneurship Development Indexes In Rural Region. *Journal Of The Studies Of Human Settlements Planning (Journal Of Geographical Landscape)*, 9(26), 45-70. <https://sid.ir/paper/176089/en> [In Persian]
- Statistical Center of Iran. (1402). *Detailed results of the general census of population and housing*, Vice President of Planning - Office of Statistics and Information. <https://srtc.ac.ir/> [In Persian]
- Statistical Center of Iran. (2015). *Detailed results of the general census of population and housing*, Vice President of Planning - Office of Statistics and Information. <https://srtc.ac.ir/> [In Persian]
- Thompson, Benjamin S. (2022). Ecotourism anywhere? The lure of ecotourism and the need to scrutinize the potential competitiveness of ecotourism developments. *Tourism Management*, 92, 104568. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104568>
- World Tourism Organization (UNWTO). (2019). *Ecotourism and Protected Areas*. Available at <http://sdt.unwto.org/en/content/ecotourism-and-protected-areas>

